

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKO-NĚMECKÝCH AREÁLOVÝCH STUDIÍ A GERMANSTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ODSUN NĚMCŮ Z LIBERECKA

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Jiří Dvořák, Ph.D.

Autor práce: Barbora Čihulová

Studijní obor: Česko-německá areálová studia

Ročník: 3.

2017

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 9. května 2017

Ráda bych tímto poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce panu PhDr. et PaedDr. Jiřímu Dvořákovi, Ph.D. za jeho ochotu vést mou práci, za jeho trpělivost a přívětivost.

Dále bych ráda poděkovala i paní Věře Vohlídalové a panu Ervínu Šolcovi za poskytnutý čas a informace, a své rodině za podporu ve studiu.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá tématem odsunu Němců z Liberecka. V práci jsou uvedeny fáze odsunů, jež na území Liberecka proběhly a co k nim vedlo. V práci jsou také zmíněny internační tábory, do kterých byli Němci vysídleni předtím, než byli odsunuti. Práce také poukazuje na odkaz odsunu Němců z Liberce v beletrii, kde je na situaci odsunu nahlíženo z pohledu vysídlených Němců. Zmíněna je i otázka Lužických Srbů.

Klíčová slova: Liberec, odsun Němců, odsun Němců z Liberecka v beletrii, internační tábory, Lužičtí Srbové

Annotation:

The bachelor thesis deals with the issue of the displacement of Germans from the Liberec region. The thesis describes the phases of displacements that took place in the territory of Liberec and what their cause was. The document also mentions the internment camps into which the Germans were moved before the displacement itself. The bachelor thesis also points to the consequence of the displacement of Germans from Liberec in fiction where the displaced situation is viewed from the point of view of displaced Germans. The issue of the Lusatian Serbs is also mentioned.

Key words: Liberec, displacement of Germans, displacement of Germans from the Liberec region in fiction, internment camps, Lusatian Serbs.

OBSAH

ÚVOD	7
1. Meziválečné období	8
1.2. Říšská župa Sudety	11
2. Osvobození Liberce	13
3. Divoký odsun	16
4. Internační tábory na Liberecku	20
4.1. Internační středisko v Liberci	20
4.2. Věznice Krajského soudu a ÚNB	22
4.3. Internační středisko Stráž nad Nisou	22
4.4. Shromažďovací tábor ve Frýdlantu	23
4.5. Sběrný tábor v Novém Městě pod Smrkem	24
4.6. Sběrné středisko v Černousích a zajatecký tábor v Hrádku nad Nisou	25
5. Organizovaný odsun	26
5.1. Postupimská konference	26
5.2. Situace Němců po postupimské konferenci až do začátku organizovaného odsunu	27
5.3. Organizovaný odsun	28
5.4. Odsun v letech 1947–1949	30
6. Poválečné násilí v Libereckém kraji v létě 1945	32
6.1. Okres Liberec	33
6.2. Okres Česká Lípa	35
6.3. Okres Jablonec nad Nisou	36
6.4. Okres Semily	37
7. Odsun Němců z Liberce v beletrii	39
7.1. Isa Engelmann	39
7.2. Návrat pod zelenou střechu	39

8. Otázka Lužických Srbů.....	42
8.1. Lužice.....	42
8.2. Poválečná léta	42
8.3. Žitavsko	43
ZÁVĚR	45
RESUMÉ	47
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	48
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	49
PŘÍLOHY	52

ÚVOD

Nedílnou součástí města Liberec a celého Libereckého kraje je jeho německá historie. Německé kořeny lze spatřit i v původním německém názvu města: Reichenberg, který byl užíván až do roku 1945. Německou historii města Liberce můžeme dnes vidět téměř jen v jeho architektuře. O době, kdy Liberec přestal být Reichenberg, je jen velmi málo publikací. Ani na školách není tomuto období, které následovalo po druhé světové válce, věnován patřičný prostor. Zmíněny jsou jen činy Rudé armády, ale o chování Čechů těsně po skončení války se nikde nemluví.

Téma „odsun Němců z Liberecka“ jsem si vybrala právě proto, že jsem se chtěla dozvědět něco více o přelomu v historii Liberce, kdy se z německého města stal městem českým. Mimo to mám k tomu i osobní důvody, neboť část mé rodiny z matčiny strany byli právě sudetští Němci. Naopak, z otcovy strany to byli novoosídlenci, kteří po válce přišli na Liberecko ze středních Čech.

Ve své práci se zaměřím mimo samotný odsun i na události jemu předcházející, kterými jsou meziválečná léta, tj. období mezi rokem 1918 a 1938. Dále také na vznik říšské župy Sudety 1938, osvobození Liberce 1945 a na násilnosti, ke kterým během odsunu docházelo. Samostatnou kapitolu své práce věnuji i knize „Návrat pod zelenou střechu“ od Isy Engelmann, kde je na odsun Němců z Liberce nahlíženo ze strany odsunutých Němců. Dále také zmíním otázku Lužických Srbů, jakožto nejmenšího slovanského národa žijícího na území Německa, a důvodu, proč po skončení války nebyli Lužičtí Srbové připojeni k Čechům.

Touto prací bych ráda chtěla přiblížit události, ke kterým na Liberecku došlo po skončení druhé světové války. Ve své práci se pokusím shrnout a zpřehlednit tyto významné události tak, aby vše bylo srozumitelné a přehledné i pro lidi, kteří navzdory svému zájmu o uvedené téma ale nejsou schopní či ochotní číst a dohledávat potřebná fakta v odborných publikacích.

1. Meziválečné období

Sudety jsou okrajové pásmo na severu Čech, Moravy a Slezska. Během německé nacistické okupace se označení Sudety používalo pro celé pohraničí Československé republiky, které bylo osídlené německým obyvatelstvem a později i přičleněno k tehdejšímu Německu.

Liberec byl v minulosti německým městem, a to jak historicky, tak i díky vysokému počtu obyvatel německého původu. Od začátku 20. století se pro Němce žijící v okrajových oblastech Čech, Moravy a Slezska používalo označení „sudetští Němci“. Po vzniku Československé republiky 1918 se jim postupně začalo říkat „naši Němci“, jejich postoj jako menšiny žijící na území první republiky byl značně skeptický.

Především sudetští Němci byli proti, že i přes počet 3 123 000 osob žijících na území ČSR, se měli stát menšinou. Toto jejich rozhořčení také vyústilo ve snahu distancovat se od nově vzniklé Československé republiky. Ve svém snažení přitom využívali návrhy amerického prezidenta Thomase Woodrowa Wilsona na seburčení národů. Zástupci sudetoněmeckých obyvatel se 29. října 1918 ve Vídni dohodli na vzniku samostatných provincií. Těmi měly být Deutschböhmen (severní Čechy), Sudetenland (severní Morava a Slezsko), Deutschsüdmähren (jižní Morava) a Böhmerwaldgau (Šumava), také k nim měly být připojeny jazykové ostrovy Jihlava a Olomouc. Pouze provincii Deutschböhmen se povedlo krátce zrealizovat, existovala však pouze do prosince téhož roku.¹ Zmíněná území se měla připojit k Německu anebo k Rakousku. Jejich snahy byly zamítnuty Národním výborem československým, namísto toho byl vydán rozkaz k vojenskému obsazení pohraničí tvořící se československou armádou. Ani toto obsazování pohraničí se neobešlo bez odporu a bez ztrát na životech. Ty byly zaznamenány především v Kadani (Kaaден) a ve Šternberku (Sternberg) v březnu 1919, kdy vojsko střelbou potlačovalo demonstraci, výsledkem bylo 54 mrtvých v celém ČSR.²

¹ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 9.

² BAUER, Franz. Tisíc let česko-německých vztahů: data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích. Praha, 1991. S. 165. Důležité je připomenout, že vznik a hranice Československé republiky potvrdila pařížská mírová konference. Její rozhodnutí, která se dotýkala ČSR, byla patřičně zakotvena v mírových smlouvách: 1) s Německem, podepsané 28.6. 1919 ve Versailles (viz čl. č. 82, 83, 86), 2) s Rakouskem, podepsané 10.9. 1919 v Saint-Germain u Paříže, 3) a konečně také s Maďarskem (ve které došlo k detronizaci Habsburků), podepsané 4.6. 1920 v Trianonu. Československá delegace v případě hranic Čech, Moravy a Slezska (dnešního Česka trvala důsledně na historických právech českého státu. V případě hranic Slovenska byl pak uplatněn princip národnostní, na jeho jihu však geografický (Dunaj jako jeho hranice - ta byla, i její pokračování na východ zcela nová, protože neměla žádného historického předchůdce). Pro zajímavost je třeba také uvést, že E. Beneš navrhoval v Paříži

Německá strana také kritizovala fakt, že zástupci německé menšiny nemají právo jakkoli zasáhnout do tvorby první československé ústavy a také nemají možnost podílet se na konstituování nové republiky.

Ve 20. letech 20. století žilo na území Československé republiky 3 123 000 Němců. Z toho 2 173 000 německých obyvatel žilo na území Čech, 548 000 na Moravě a 252 000 ve Slezsku. Dalších 139 000 obyvatel německé státní příslušnosti žilo na Slovensku a 10 000 na Podkarpatské Rusi. Kromě nich na území mladé Československé republiky pobývalo přibližně 95 000 říšských Němců a Rakušanů. Většina německých obyvatel obývala pohraničí tzv. Sudety. Kromě pohraničí žili Němci i ve vnitrozemí na jazykových ostrovech, kterými byly např. Praha, Brno, Jihlava, Olomouc.³

Jako diskriminující považovali Němci také prosazení „československého“ státního jazyka na úřadech. Právě požadavek znalosti státního jazyka zkomplikoval mnoha německým obyvatelům možnost být i nadále zaměstnán ve veřejném sektoru. V důsledku toho přišlo o práci 48 % německých úředníků. Důvodem propuštění bylo buď neúspěšné absolvování jazykových zkoušek, avšak mnohdy byli němečtí úředníci propuštěni bez udání důvodu.⁴

Navzdory nesouhlasu s právním řádem Československé republiky mělo německé obyvatelstvo možnost zasahovat do politického dění ve státě. Německých politických stran bylo mnoho. Levici představovala Německá sociálně demokratická strana dělnická (DSAP). Nadnárodní stranou byla Komunistická strana Československa (KSČ), která sdružovala i německé komunisty, Bund der Landwirte (BdL) zastupovala agrárníky. Německá křesťanskosociální lidová strana (Deutsche christlichsoziale Volkspartei – DCV) měla podporu především u středních vrstev stejně jako Německá živnostenská strana (Deutsche Gewerbspartei) a Německo-demokratická svobodná strana (Deutschdemokratische Freiheitspartei – DDF). Původně všechny tyto strany vystupovaly proti republice, později se však začlenily do tzv. aktivistického proudu a jejich zástupci byli jmenováni do československých koaličních vlád.⁵

vyměnit Chebsko za Kladsko. Závažné bylo i to, že pouze v historických hranicích měl nový stát hospodářskou, dopravní a vojenskou šanci se etablovat a úspěšně se rozvíjet. Bohužel mu k tomu dějiny poskytl jen velmi krátkou dobu dvaceti let. (Srov. např. <http://etfuk.sweb.cz/sudety/gott.htm>).

³ STANĚK, Tomáš. Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918–1948). Ostrava, 1992. S. 9.

⁴ SEIBT, Ferdinand. Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. Praha, 1996. S. 262–268.

⁵ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 11.

Přesto zde byly i tzv. negativistické strany, které i nadále vystupovaly proti státu. Tyto strany byly pouze dvě, avšak výrazně nacionálně zaměřeny. Byly jimi Německá nacionální strana (Deutsche Nationalpartei – DNP) a Německá nacionálně-socialistická dělnická strana (Deutsche national-sozialistische Arbeiterpartei – DNSAP). Německá nacionálně–socialistická dělnická strana měla úzké styky s říšskou Národněsocialistickou německou pracovní stranou (NSDAP). Roku 1933 došlo ke zrušení obou těchto stran.⁶

Ve témže období vznikl spolek Sudetoněmecká vlastenecká fronta (Sudetendeutsche Heimatfront – SHF). SHF ve vedení s Konrádem Henleinem zprvu jevila apolitické ambice.⁷ V roce 1935 však SHF, která se změnila na Sudetoněmeckou stranu (Sudetendeutsche Partei – SdP), vyhrála parlamentní volby (volby do poslanecké sněmovny a do senátu) s 15,2 % hlasů a 44 mandátů, tím se také stala nejsilnější (jak německou, porazila i českou Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu (Agrární stranu) 14,29 % hlasů, ale ta získala ve sněmovně 45 mandátů a právo na post ministerského předsedy) politickou stranou v Československé republice.

Od roku 1937 stupňovala SdP své požadavky na autonomii Sudet, odmítla však nabízenou dohodu o národnostním vyrovnání, kterou česká strana nabízela. SdP se rozhodla řešit otázku Sudet na mezinárodní úrovni. Adolf Hitler díky úzké spolupráci s SdP tak mohl zahájit svůj plán na „rozšiřování životního prostoru.“⁸ Neúspěšně však dopadla snaha příslušníků ostatních politických stran o vyjednávání, jako byl Wenzel Jaksch (DSAP), Hans Schützt (DCSVP) a Gustav Hacker (BdL).⁹

V obecních volbách v roce 1938 získala SdP 90 % hlasů německých voličů. Oporu SdP poskytovalo dlouhodobě i nacistické Německo.¹⁰ Pod hrozbou války požadoval Adolf Hitler postoupení Sudet Německé říši. V květnu 1938 odrazila vláda ČSR první nápor. I přes neúspěšné pokusy o připojení Sudet k Německu, kdy fakticky došlo k povstání SdP a jejich ozbrojených členů, známé jako Sudetoněmecký dobrovolnický sbor (Sudetendeutsches Freikorps – SFK), dne 16. září 1938 vláda ČSR SdP rozpustila a

⁶ STANĚK, Tomáš. Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918–1948). Ostrava, 1992. S. 10-11;15.

⁷ STANĚK, Tomáš. Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918–1948). Ostrava, 1992. S. 14-17.

⁸ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 12.

⁹ BAUER, Franz. Tisíc let česko-německých vztahů: data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích. Praha, 1991. S. 172-173.

¹⁰ STANĚK, Tomáš. Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918–1948). Ostrava, 1992. S. 18-19.

na její představitele vydala zatykač.¹¹ Dne 23. září 1938 vyhlásila vláda ČSR všeobecnou mobilizaci. Ve snaze zabránit válečnému konfliktu požádaly Francie a Velká Británie o zapojení Itálie. Tak došlo k mnichovské konferenci konané dne 29. září 1938. Výsledkem mnichovské konference bylo odstoupení československých Sudet nacistické Říši. Československá republika nebyla k této konferenci přizvána a výsledek jí byl pouze oznámen. Dne 5. října 1938 abdikoval prezident Edvard Beneš na svou funkci a uchýlil se do exilu. Sudety byly v rozmezí 1.-10. října obsazeny německou armádou.¹²

1.2. Říšská župa¹³ Sudety

Dne 29. října 1938, resp. po půlnoci 30. září, byla podepsána mnichovská dohoda a tím byly Sudety odstoupeny a připojeny k Německu. Z největší části Sudet byla zbudována Říšská župa Sudety (Reichsgau Sudetenland). Tím Československá republika přišla přibližně o 1/3 svého území a obyvatelstva včetně Čechů a Slováků.¹⁴ Hlavním městem říšské župy Sudety se stal Liberec jako tzv. Gauhauptstadt. Tím se také stal i sídlem župního úřadu a jeho místodržícího Konrada Henleina.¹⁵ Po vzniku říšské župy Sudety byli nastěhováni říšští Němci jako další odborníci. V průběhu války přijížděli do sudetské župy i do samotného Liberce němečtí obyvatelé, kteří sem přicházeli z vybombardovaných oblastí Německa, ke konci války také Němci utíkající před Rudou armádou, tzv. „národní hosté“. Dne 25. března 1939 byl vydán zákon o členění sudetoněmeckých oblastí (Gesetz über die Gliederung der sudetendeutschen Gebiete).¹⁶

Dne 15. března 1939, po vyhlášení slovenské nezávislosti 14.3.1939, obsadila německá vojska zbylé části Čech a Moravy. Tímto jednáním však Německo porušilo mnichovskou dohodu uzavřenou v noci z 29. na 30. září 1938. Následně vznikl Hitlerovým výnosem ze dne 16. března 1939 Protektorát Čechy a Morava. Toto

¹¹ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici. I. Středokluky, 2010. S. 115.

¹² BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 13.

¹³ Názvem župa (Gau) je označován vyšší územně správní celek.

¹⁴ K německo-českým dějinám v meziválečném období. [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.schloss-hartheim.at/projekt-sudetenland-protektorat/cz/dejiny.htm>.

¹⁵ Liberecká historie v kostce. [online]. [cit. 2017-04-17]. Dostupné z: <http://www.liberec.cz/cz/mesto-samosprava/projekty-mesta/ostatni-projekty/zahrada-libereckych-vzpominek/liberecka-historie-kostce.html>.

¹⁶ Gesetz über die Gliederung der sudetendeutschen Gebiete. [online]. 2014-03-21 [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: <http://www.verfassungen.de/de/de33-45/sudetenland-verwaltung39.htm>.

uspořádání přetrvalo až do konce druhé světové války na našem území, tj. 8. května 1945 (resp. vypuknutí Pražského povstání 5.5.1945).¹⁷

¹⁷ K německo-českým dějinám v meziválečném období. [online]. [cit. 2017-04-16]. Dostupné z: <http://www.schloss-hartheim.at/projekt-sudetenland-protektorat/cz/dejiny.htm>.

2. Osvobození Liberce

Většinu obyvatelstva Liberce tvořili v době války Němci. Mimo to byl Liberec i hlavním městem říšské župy Sudety a sídlem jeho župního úřadu, v jehož čele stál Konrad Henlein. Blížící se konec války byl pro obyvatele Liberce spíše důvod k obavám než k oslavám. Strach mezi Němci vzbuzovaly především zvěsti o Rudé armádě. Němečtí obyvatelé se obávali hlavně msty. Další obavy v obyvatelích Liberce vzbudilo i bombardování Drážďan v noci ze 13. na 14. února 1945, které bylo viditelné i zde. Německé obyvatele neutišila ani výzva k zachování klidu a pořádku, vydaná samotným Konradem Henleinem. Přesto se většina Němců rozhodla v Liberci setrvat.¹⁸

Liberečtí Češi, kteří po celou dobu války Liberec neopustili, se začali již v prosinci roku 1944 scházet. Tušili blížíící se konec války a vytvořili tak Národní výbor, který byl však nelegální organizací. Předsedou tohoto národního výboru byl zvolen sociální demokrat Josef Čapek. Z ilegality se tento výbor rozhodl vystoupit na základě pozitivních zpráv z Prahy či Turnova. Pod vlivem těchto událostí se členové výboru rozhodli vydat na místodržitelství župního úřadu. Stalo se tak 7. května 1945, zde však zůstal pouze úředník Seifert a vládní rada Friedrich Vogeler. Těsně před tím, než Konrad Henlein Liberec opustil, jmenoval vládního radu F. Vogelera svým nástupcem. Správa místodržitelství byla předána do českých rukou a následujícího dne bylo se starostou Liberce Rohnem dojednáno i předání radnice. Kompletní správa města Liberce se převedla pod české vedení.¹⁹

Navzdory rozkazu k odchodu, který byl 8. května vydán velitelem německé vojenské posádky, v té době již na Liberec postupovaly plně ozbrojené jednotky SS. To vedlo k rozpoutání bojů v ulicích. Tyto boje propukly již následující den tj. 9. května 1945. V těchto pouličních bojích se střetli čeští dobrovolníci s Němci. Výsledkem těchto bojů bylo mnoho mrtvých.²⁰

Do Liberce dorazily první hlídky Rudé armády 9. května dopoledne. Početnější jednotky dorazily až v odpoledních hodinách téhož dne. Tyto oddíly byly pod vedením generála Akimova, která spadala do 52. armády generála Korotějeva I. ukrajinského

¹⁸ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 18.

¹⁹ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 18-19.

²⁰ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 19.

frontu. Vedle 52. armády se na osvobození Liberce podílela i 31. armáda I. ukrajinského frontu. Většina oddílů však pokračovala dál směrem na Turnov. V Liberci zůstal pouze malý oddíl pod velením plukovníka Lykova. Plukovníka Lykova již 1. června 1945 nahradil podplukovník Rumjancev.²¹

Liberec byl za celou válku bombardován pouze jednou, a to 9. května 1945, kdy sovětská letadla při pronásledování ustupujících jednotek SS svrhla i několik pum. Tyto bomby zasáhly městské části Hanychov, Růžodol I. a částečně zasáhly i střed města. Během bombardování došlo ke ztrátám na životech civilistů.²²

Vojenská situace v Liberci nebyla jednoduchá. Rudá armáda měla kontrolu jen nad částí města. Ve městě také zasahoval místní strážní oddíl, který vedl nadporučík Jaroslav Bulíř. K tomu 10. května 1945 přibyli dobrovolníci z Turnova pod vedením plukovníka Františka Kadláčka, ten stanul v čele liberecké posádky. Dne 13. května byla zásahem asistenčního oddílu z Prahy odzbrojena jednotka Jaroslava Bulíře a dostala na starost vykonávat pořádkovou a bezpečnostní službu.²³

První oddíly Revolučních gard (RG) dorazily do Liberce 18. května 1945 z Prahy pod vedením kapitána Langa. Tento oddíl byl později ještě doplněn o vojáky z Turnova. Ti se pak stali základem liberecké posádky. Další 549 příslušníků RG dorazilo do Liberce 21. května 1945. Tento oddíl byl z Mladé Boleslavi a jeho velitelem byl Pavel Hložek. Tyto oddíly nebyly jediné, které na Liberecku působily. Byla zde kupříkladu jednotka z Nymburka pod velením poručíka Kašpara. Dále zde působila skupina RG z Tanvaldu, která dorazila 5. června 1945 a I. prapor dobrovolníků Jiřího z Poděbrad, který vedl podplukovník František Vaněk. Dne 21. června zde operovali i členové Národní gardy 28.²⁴

Deníkový záznam Jaromíra Smutného z Londýna ze dne 17. října 1943 o postoji prezidenta Edvarda Beneše k sudetským Němcům:

[...] Je fakt, praví dr. Beneš, že tři miliony Němců nemůžeme udržet. Říkal jsem to celých 20 let. Copak „tahle koalice“ (s pokynem hlavy a rukou naznačující, že to byla koalice i těch zdejších účastníků, Šrámka, Hodži, Bechyně), ta je mohla zvládnout? Je z toho jen

²¹ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 19.

²² BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 19.

²³ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 19-20.

²⁴ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 21.

*jeden závěr: Němci musí z republiky pryč! Naše propaganda musí pořád a pořád, soustavně dokazovat, psát, upozorňovat, že čeští nacističtí Němci jsou vlastní příčinou války a vždycky jí budou. Proto musí z Československa pryč; území je naše, potřebujeme je k zabezpečení státu, to dokázal Mnichov, ale bez Němců. A rovnou o tom mluvit, jít už se vším naplno ven. „Ripka musí dělat propagandu, nikdo nic nedělá, všechno obráceno jen na vnitřní politiku.“ [...]*²⁵

²⁵ BENEŠ, Edvard a Karel NOVOTNÝ. Odsun Němců z Československa: výbor z Pamětí, projevů a dokumentů: 1940-1947. Vyd. 2., nezměn. Praha, 2002. S. 99.

3. Divoký odsun

Krátce po osvobození Liberce začali být Němci deportováni do Německa. Výhodou zde byla blízkost státních hranic, což umožňovalo snadnou dopravu Němců k hranicím. Lhůta vymezená k opuštění státu byla stanovena na 24-48 hodin. Váha zavazadel byla také omezena, limit byl 30 kg na osobu.²⁶

Podle vyhlášky uveřejněné ve Stráži severu museli jako první Liberec opustit říšští Němci. „*Všechny osoby německé národnosti bez rozdílů, zda sudetské či říšskoněmecké příslušnosti, které se nastěhovaly do Liberce po 28. 9. 1938, musí do 24. hodiny dne 29. května t. r. opustit město. Každá osoba smí si vzít s sebou pouze 30 kg zavazadel, což platí i pro děti. Kdo bude po 29. 5. t. r. z výše uvedených ve městě zastížen, bude předán lidovému hrdelnímu soudu.*“²⁷ V Novém Městě pod Smrkem byl 29. května 1945 posádkovým velitelstvím vydán rozkaz, nařizující opuštění území Československé republiky všem říšským Němcům ještě téhož dne. Tento rozkaz nařizoval, že zavazadla nesmí mít více než 30 kg, ale současně také stanovoval, že si Němci s sebou mají vzít zásoby jídla na tři dny.²⁸

Říšští Němci byli z Liberce deportováni ve dnech 29. – 31. května 1945. Avšak už před stanovením tohoto data byly zaznamenány případy dobrovolného opuštění státu. V hlášení velitelství četnického oddělení v Liberci je uvedeno, že při čistkách pod vedením RG docházelo k „různým nesprávnostem“. Nesprávnostmi bylo míněno obírání Němců o jejich cennosti, a to přímo na ulici, stížnosti na toto jednání přicházely i ze strany Čechů. „*RG nečinila rozdílu, zda jde o Němce z Říše či bývalého příslušníka ČSR, který přišel do Liberce po 28. 9. 1938 a měl podle nařízení v den čistky opustit území republiky, nebo o Němce, který se v Liberci zdržoval již před 28. 9. 1938.*“²⁹ Těchto akcí se četnictvo údajně nezúčastňovalo, avšak na raziích nařízených Okresní správní komisí (OSK), konajících se 3., 10. a 11. června proběhla za přítomnosti četnictva, vojáků

²⁶ STANĚK, Tomáš. Perzekuce 1945: Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v Českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945. Praha, 1996. S. 23.

²⁷ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 33.

²⁸ STANĚK, Tomáš. Perzekuce 1945: Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v Českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945. Praha, 1996. S. 23.

²⁹ STANĚK, Tomáš. Perzekuce 1945: Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v Českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945. Praha, 1996. S. 92.

i uniformované policie. Během těchto razíí byly prováděny domovní prohlídky, včetně zatýkání.³⁰

Do Německa byli Němci odvázeni transporty. Žitava původně nechtěla odsunuté Němce přijmou, do věci se vložil podplukovník Rumjancev a dospěl se Žitavou k dohodě. Ta umožňovala pokračování transportů. V těchto transportech bylo přepraveno i 56 pacientů (říšských Němců) liberecké nemocnice, kteří byli 21. května 1945 narychlo propuštěni. Na transfer čekalo i dalších 196 pacientů, ti však museli být převezeni později, neboť jejich zdravotní stav převoz neumožňoval.³¹

Uvádí se, že během posledního květnového týdne bylo odsunuto 8 000 osob, avšak v tisku ze 14. června 1945 je uvedeno, že během tohoto týdne bylo odsunuto 10 000 osob.³²

Dne 12. června rozhodla OSK o odsunu funkcionářů nacistických organizací, počínaje vedoucími bloků výše. Toto rozhodnutí se týkalo i osob „*požívajících důvěry německého lidu z kruhů nacistických*“, a to včetně jejich rodin.³³ Dne 15. června vyšla vyhláška ve znění: „*Všichni funkcionáři bývalé strany NSDAP ve Velkém Liberci jsou povinni okamžitě po uveřejnění této vyhlášky, nejpozději do 12. hodiny dne 16. 6. 1945 opustiti území ČSR.*

Tato povinnost vztahuje se na všechny činovníky strany včetně blockleiterů a dále na funkcionáře jejích složek, t.j. SA, NSKK, NSFK, NSV, Hitlerjugend, BdM, NSF, NSLB, VDA a Turnkreis 31 (Liberec) a sice všechny osoby, které některou z uvedených funkcí zastávaly bez ohledu na dobu trvání této funkce.

Stejná povinnost stíhá také všechny funkcionáře bývalé SdP, Turnverbandu, Bund der Deutschen, a všechny redaktory časopisu „Die Zeit“.

Současně s uvedenými funkcionáři musí opustiti území ČSR jejich manželky a děti. Každá osoba může si vzít zavazadla do výše 30 kg na osobu (poživatiny, prádlo apod.). Cenné předměty, jakož i nábytek musí zůstat nepoškozeny v dosavadním bytě, jehož klíče s přesným označením jména a adresy majitele nutno odevzdati na určeném shromaždišti na koupališti Růžodol I. a Koloseum v Nových Pavlovicích.

³⁰ STANĚK, Tomáš. Perzekuce 1945: Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v Českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945. Praha, 1996. S. 92.

³¹ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 34.

³² BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 34.

³³ STANĚK, Tomáš. Perzekuce 1945: Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v Českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945. Praha, 1996. S. 92-93.

*Všem těmto osobám se zaručuje odjezd vlakem až na státní hranice.*³⁴

Pro město i obce okresu platilo interní nařízení, které zdůrazňovalo, že veškeré podezřelé osoby musí být zajištěny a dopraveny ke krajskému soudu v Liberci. Následné transporty je pak měli *vyvést „... nejkratším směrem na hranice.*“³⁵

Někteří Němci, kteří patřili do některé z výše jmenovaných skupin, byli z povinnosti opuštění města v dané lhůtě zproštěni. Výjimku dostaly osoby, které vykonávaly práci životně důležitou a nebylo možné je okamžitě nahradit. Výjimkami se mají namysli hasiči, lékaři, zvěrolékaři, lékárníci, dále také zaměstnanci pošt a nádraží, živnostníci všech povolání a dělníci v továrnách.³⁶

Němcům, kteří byli nuceni opustit své domovy, bylo nakázáno, aby při opouštění svých domů a bytů neničili majetek, tj. vybavení daného obydlí. Právě proto, že se tak často dělo, byl vydán tento zákaz s pohrůzkou trestu smrti zastřelením. Stejně přísně mělo být trestáno i vykrádání vysídlených domů a bytů.³⁷

Neúnosnou se brzy stala situace v Žitavě. V Žitavě a okolí se, dle dobových hlášení, nahromadilo na 50 000 vysídlenců (tento stav byl uveden k první polovině srpna). Do Žitavy byli vysídlováni Němci nejen ze severu Čech, ale i z Českých Budějovic nebo Opavy.³⁸ Policejní rada Josef Vodvárka uvádí, že za pomoci sovětského velení, bylo z Liberecka přes Žitavu odsunuto 20 000 Němců. Avšak v tomto čísle nejsou započítány osoby, jež odešly samy. Do 1. 6. 1945 odešlo 1 200 Němců jen z Hrádku nad Nisou. Kvůli potížím se zásobováním a také kvůli nedostatku dopravních prostředků v sovětské okupační zóně bylo rozmisťování vysídlených Němců do vnitrozemí značně problematické. To vedlo k dočasnému pozastavení odsunu. Byly stanoveny podmínky, za kterých by se v odsunu mohlo pokračovat. První podmínkou bylo, že denně bude odsunuto max. 1 000 osob, přičemž rodiny nesmí být rozděleny. Druhou zásadou byla ze strany Československa povinnost zajistit odsouvaným bezpečnostní a zdravotní doprovod min. 20 km za státní hranice. Další povinností ze strany Československa bylo zajištění stravy na 7 dní cesty. Poslední podmínkou bylo, že každý odsouvaný u sebe smí mít

³⁴ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 34-35.

³⁵ STANĚK, Tomáš. Perzekuce 1945: Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v Českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945. Praha, 1996. S. 92-93.

³⁶ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 36.

³⁷ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 36.

³⁸ STANĚK, Tomáš. Perzekuce 1945: Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v Českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945. Praha, 1996. S. 37.

nanejvýš 50 kg zavazadel. Tyto podmínky byly porušeny již v polovině měsíce června a pak také na začátku července.³⁹

OSK dne 15. července vydala vyhlášku, která Němcům, kteří by chtěli dobrovolně opustit Československo, umožnila vystěhování se za lepších podmínek. Němci, kteří této nabídce chtěli využít, se měli povinnost přihlásit do 12. hodiny 17. července 1945 v budově na Skřivanech. „...*Osoby takto přihlásivší mohou si vzít osobních zavazadel kolik vlastní silou stačí odnésti vyjímaje klenoty a cenné předměty, dále mohou si vzít mimo valuty neomezený počet peněz v říšských markách...*“⁴⁰ Transporty dobrovolníků jezdily do Německa přes Hrádek nad Nisou.⁴¹

Možnosti dobrovolného vystěhování údajně do listopadu 1945 využilo na 30 000 osob. Divoký odsun nadále pokračoval, ale jeho intenzita již nebyla tak vysoká. Mezi 26. červnem 1945 a 19. prosincem 1945 bylo libereckého sběrného tábora odsunuto 6 317 osob. Tyto transporty čítaly obvykle několik desítek osob. Naopak v červenci 1945, kdy vrcholil divoký odsun, čítaly transporty i několik stovek osob.⁴²

³⁹ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 36.

⁴⁰ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 37.

⁴¹ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 37.

⁴² BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 37.

4. Internační tábory na Liberecku

Vznik táborů v poválečné Československé republice měl více důvodů:

- a) bylo třeba zabezpečit pobyt a pracovní nasazení válečných zajatců, jejichž návrat domů se záměrně oddaloval;
- b) jako naléhavé se jevílo přechodné soustředění početných skupin uprchlíků, zavlčených osob, repatriantů a reemigrantů;
- c) obzvláště náročným úkolem bylo dočasné zadržení Němců před jejich nuceným vysídlením za hranice a v jeho průběhu;
- d) praxe trestního postihu si vyžádala umístění značného množství zajištěných a internovaných lidí, pro něž kapacita věznic a trestních ústavů nestačila;
- e) vhodné prostory se museli vyhledat také pro osoby, které byly nuceny opustit svá bydliště za účelem pracovního přidělení.⁴³

Tábory byly zřizovány národními výbory. Ty nesly zodpovědnost za chod tábora, tj. za jeho vedení, střežení, zdravotní péči, hygienu, zásobování a další.⁴⁴

Po osvobození Liberce bylo nutné vyřešit otázku odsunu Němců z Liberecka. Bylo zapotřebí vyřešit, kam budou Němci před jejich odsunem umístěni. Dostatek prostoru nebyl ani v zadržovacích celách a ani ve věznici, kde již byli internováni Němci podezřelí z nacistické činnosti a z páchání jiných trestných činů.⁴⁵

4.1. Internační středisko v Liberci

V květnu roku 1945 bylo v Liberci zbudováno shromažďovací středisko. Toto bylo zřízeno z bývalého zajateckého tábora v prostorách Výstaviště (v místě dnešní Technické univerzity Liberec (TUL) na Husově třídě). Dle výnosu Ministerstva vnitra vydaného dne 17. prosince 1945 bylo toto sběrné středisko přeměněno na středisko internační. Coby internační středisko sloužilo celému obvodu Mimořádného lidového soudu v Liberci (MLS).⁴⁶

Internační tábor v Liberci byl smíšeného typu, tzn., že zde byly shromažďovány osoby určené k odsunu do některé z okupačních zón v Německu, osoby přidělené na

⁴³ STANĚK, Tomáš. Tábor v Českých zemích 1945-1948. Šenov u Ostravy, 1996. S. 27.

⁴⁴ STANĚK, Tomáš. Tábor v Českých zemích 1945-1948. Šenov u Ostravy, 1996. S. 27.

⁴⁵ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 49.

⁴⁶ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 50.

nucené práce a také zde byly sdružovány osoby internované, tj. osoby zadržené pro podezření v páchání trestných činů či z nacistické činnosti.⁴⁷ Internační tábor v Liberci sestával z devíti budov. Budovy měly rozlohu 42 x 12 metrů. 8 těchto budov sloužilo k ubytování. Každý tento obytný barák měl 15 místností. Vchody do místností vedly z chodeb. Součástí tábora byla i nemocniční budova, kde se nacházela ošetrovna a zubní ambulance. Ošetrovna se skládala ze tří místností určených pro nemocné. Z nich byly dvě ordinace vyhrazeny nemocným mužům a jedna ordinace nemocným ženám. Čekárny tu nebyly, namísto nich čekali pacienti v chodbě. V lůžkové části ošetrovny bylo umístěno 45 lůžek. Byla zde vyhrazena i místnost, ve které byli izolováni pacienti s nakažlivými nemocemi. Starost péče o nemocné byla svěřena MUDr. Janu Šolcovi a jeho zástupci MUDr. Ladislavu Brandovi. S péčí o nemocné pomáhali i němečtí lékaři. Byli jimi lékařka MUDr. Frieda Pochmannová a lékař MUDr. Jindřich Hoffmann. Umístěny zde byly i kanceláře a skladiště. Ve středisku se také nalézala kuchyně, kam se internovaní docházeli stravovat. Součástí tábora byla také koupelna, přičemž 5 sprch bylo vyhrazeno ženám a 10 mužům. V každé z obytných budov byly umístěny dvě toalety. Kromě nich zde byla i zvláštní budova mající 12 záchodů, ty byly dvakrát týdně dezinfikovány. Všechny toalety v táboře byly splachovací, v prostorách tábora se nevyskytovaly žádné latríny.⁴⁸

Denně byli zde soustředění Němci nasazováni na nucené práce. K těm patřila práce v dílnách a na stavbách pro Československé dráhy (ČSD), v liberecké plynárně, na opravách vojenských objektů a školních budov, u národních správců apod.⁴⁹

Stejně jako v jiných zařízení podobného typu, docházelo i zde v internačním středisku v Liberci k okrádání, bití a týrání internovaných Němců. Okrádání zpravidla probíhalo ihned při vstupu internovaných do tábora. Veškerá zavazadla, které si s sebou směli vzít, jim byla prohledána a věci, především cennosti a peníze, byli příslušníky stráží vykonávající tuto agendu, zabaveny. V těchto zařízeních, včetně Libereckého, docházelo především v létě 1945 k násilí. Tábory byly často navštěvovány ze stran zahraničních diplomatů a tisku. Ti se měli svou návštěvou ujistit, že je ve sdružovacích zařízeních s Němci zacházeno slušně. V srpnu 1945 měl údajně internační středisko v Liberci

⁴⁷ STANĚK, Tomáš. Tábory v Českých zemích 1945-1948. Šenov u Ostravy, 1996. S. 27.

⁴⁸ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 50 a 54.

⁴⁹ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 50.

navštívit britský velvyslanec. V prosinci t. r. byl tábor navštíven zástupci britského a kanadského tisku.⁵⁰

4.2. Věznice Krajského soudu a ÚNB

Internační středisko v Liberci však nebylo jediné zařízení, ve kterém se nacházeli internovaní Němci. Zatčení vězni byli internováni i ve věznici Krajského soudu v Liberci. Kapacita věznice měla být 600 osob, avšak k 30. srpnu 1945 byl počet internovaných 619 osob. Většina z těchto vězňů byli Němci, z celkového počtu internovaných bylo jen 8 osob české národnosti.⁵¹

Dalším zařízením, které sloužilo k internaci Němců, byla věznice úřadu národní bezpečnosti v Liberci. Ta se nacházela v dnešní Blažkově ulici. Kapacita tohoto zařízení měla být 150 osob. K 30. srpnu 1945 zde bylo internováno 82 osob. Internované osoby byly opět většinou Němci, ale nacházeli se zde i 4 Češi a 4 osoby jiné cizí národnosti. Navzdory kapacitě věznice a počtu internovaných vězňů byl ve věznici nedostatek lůžek i lůžkovin. Stráž zde zajišťoval Sbor národní bezpečnosti (SNB).⁵²

4.3. Internační středisko Stráž nad Nisou

Kapacita internačního střediska v Liberci byla nedostatečná a kapacity věznic byly často překročeny. Tyto skutečnosti negativně ovlivňovaly život internovaných. Ve Stráži nad Nisou v září roku 1945 proto byla zřízena pobočka libereckého internačního střediska. Tato pobočka internačního střediska se nacházela u dnešní továrny Tesla, přičemž věž tábora se dochovala až do 70. let 20. století. Stejně jako internační středisko v Liberci, byla i jeho pobočka ve Stráži nad Nisou zbudována na místě dřívějšího zajateckého tábora. Tento tábor byl rozšířen a sloužil pouze coby odsunové středisko.⁵³

Kapacita internačního střediska ve Stráži nad Nisou byla 1 400 osob. Stejně jako internační středisko v Liberci i zde se jednalo o barákový tábor. Celkem se zde nacházelo 10 budov, avšak pouze 6 z nich bylo obytných. Tři budovy sloužily k hospodářským účelům a jedna budova sloužila coby nemocniční. Ošetřovna v tomto táboře jímala pět

⁵⁰ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 50-52.

⁵¹ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 52.

⁵² BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 53.

⁵³ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 53.

místností. Kromě místnosti pro muže a místnosti pro ženy zde byla i čekárna, zvláštní místnost pro exspektace a také karanténa. V lůžkové části bylo umístěno 25 lůžek. O nemocné, stejně jako v internačním táboře v Liberci, se zde staral MUDr. Jan Šolc a jeho zástupce MUDr. Ladislav Branda. I zde vykonávali službu dva němečtí lékaři. Byly jimi dvě lékařky, a to MUDr. Frieda Pochmannová a MUDr. Marie Bahrová. Kromě kuchyně měl tábor ve Stráži nad Nisou i vlastní jídelnu. V koupelnách byly pouze tři vany, avšak sousedící továrna Elektromechanika umožňovala využít koupelny ve svém závodě. Dvakrát až třikrát do týdne byly toalety zdejšího tábora dezinfikovány a o vývoz táborových žump se starala stanice Stavebního úřadu statutárního města Liberec.⁵⁴

„Velitelem obou táborů byl kriminální revírní inspektor I. třídy Oldřich Štancl. Jeho zástupcem byl štábní strážmistr Ferdinand Kinol.“⁵⁵

Němci obou táborů byli povinováni nuceným pracemi. Na tyto práce byli posíláni i do vnitrozemí. Nebylo výjimkou, že na práce v průmyslu nebo zemědělství byly posílány celé rodiny. Tato pracovní síla byla využívána hlavně na těžkou práci např. vykládání vagonů uhlí nebo obilí. Československé dráhy využívaly stále jednotky těchto pracovních sil. Němci tak pracovali na udržování provozu v zásobárně ČSD, v jejich dílnách a topárně. Pracovali také v městské plynárně apod.⁵⁶

Oběma tábory dohromady prošlo od června 1945 do 27. prosince 1946 celkem 80 088 Němců.⁵⁷ Ke zrušení pobočky internačního střediska ve Stráži nad Nisou došlo v létě roku 1949.⁵⁸ Provoz oblastního sběrného střediska v Liberci měl být ukončen k 30. listopadu 1949. Svou funkci však plnilo až do roku 1951.⁵⁹

4.4. Shromažďovací tábor ve Frýdlantu

V libereckém okrese se však nacházela i další střediska podobného zaměření. Byly jimi: sběrné středisko ve Frýdlantu, sběrný tábor v Novém Městě pod Smrkem, sběrný tábor v Černousích a zajatecký tábor v Hrádku nad Nisou.

⁵⁴ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 54-55.

⁵⁵ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 55.

⁵⁶ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 55-56.

⁵⁷ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 58.

⁵⁸ STANĚK, Tomáš. Tábory v Českých zemích 1945-1948. Šenov u Ostravy, 1996. S. 186.

⁵⁹ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 58.

Sběrné středisko ve Frýdlantu bylo zřízeno 15. února 1946. Provoz byl však zahájen nedlouho před 23. březnem 1946. V době mezi zřízením a uvedením do chodu se pracovalo na jeho rozšíření. Bylo nutné zvětšit jeho kapacitu, aby byla dostačující pro množství lidí, kteří měli být odsunuti. Kapacita frýdlantského střediska byla původně pouhých 460 osob. Podle původního záměru měla být kapacita navýšena na 600 osob, ale na konci července 1946 měl tábor kapacitu pro 1 300 osob. Dne 28. dubna byl z frýdlantského tábora vypraven první transport. Velitelem střediska se stal Antonín Kratochvíle a jeho zástupcem byl Bohumil Štochl. Lékařskou péči zde měl na starost německý lékařský pár, manželé Markovacovi. Pro internované osoby tu byl k dispozici i německý zubař. „*V táboře se nacházela i škola, která měla čtyři třídy, v nichž byly vyučovány děti narozené v letech 1933-1941. Výuku zajišťovalo pět učitelů. Každá třída měla denně jen dvě nebo tři hodiny a třídy se ve výuce střídaly. Vyučované předměty se nelišily od běžné praxe.*“⁶⁰ V původním plánu bylo odsunout z frýdlantského okresu během roku 1946 19 354 osob. Již v polovině září bylo z této oblasti odsunuto 13 404 Němců. Ke dni 31. prosince 1946 bylo v táboře internováno 676 osob. Dne 29. května 1947, kdy bylo sběrné středisko ve Frýdlantu zrušeno, v něm ještě bylo internováno 318 osob. Zbývající internovaní Němci z něj měli být převezeni do internačního tábora v Liberci. Definitivní konec sběrného střediska ve Frýdlantu nastal 15. června 1947.⁶¹

4.5. Sběrný tábor v Novém Městě pod Smrkem

Nedlouho po založení sběrného střediska ve Frýdlantu, byl zřízen sběrný tábor také i v Novém Městě pod Smrkem. Přesné datum, kdy byl tábor v Novém Městě pod Smrkem zbudován, není známo. Tento sběrný tábor byl pobočkou tábora ve Frýdlantu. První internované Němce převzalo středisko v Novém Městě pod Smrkem dne 21. března 1946. Likvidace tábora byla provedena 9. října 1946, jeho činnost byla ale ukončena o šest dnů dříve. Kapacita pobočného tábora byla zhruba 600 míst. Průměrný počet internovaných osob se však pohyboval okolo 400 osob. Tímto střediskem za dobu jeho existence prošlo 6 005 Němců. Tábor byl tvořen z dvanácti dřevěných baráků. Osm z nich sloužilo k ubytovacím účelům. Těchto osm baráků bylo vybaveno dřevěnými nebo kovovými postelemi včetně slavníků, také zde byly stoly se židlemi a kamna. V jedné

⁶⁰ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 59.

⁶¹ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 58-59.

z budov byla umístěna kuchyň, další dvě budovy obsahovaly sociální zařízení, zvlášť byla umístěna umývárna a zvlášť toalety. Poslední budova sloužila administrativě a zároveň i jako prostory pro zaměstnance. Velitelem střediska byl Jan Benátský. Dozorčím lékařem ve sběrném středisku v Novém Městě pod Smrkem byl MUDr. Krامل.⁶²

4.6. Sběrné středisko v Černousích a zajatecký tábor v Hrádku nad Nisou

Další sběrné středisko bylo v Černousích. To však bylo zlikvidováno v květnu 1946. Němci v něm internovaní byli přesunuti do sběrného tábora ve Frýdlantu.⁶³

Němečtí váleční zajatci, bez rozdílu, zda se narodili Československu nebo v Německu, byli umístěni v Hrádku nad Nisou. Tam byl zbudován zajatecký tábor. V období od září do listopadu 1945 bylo do zajateckého tábora v Hrádku nad Nisou dopraveno celkem 76 osob, 8 z nich byli civilisté.⁶⁴

⁶² BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 60-61.

⁶³ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 61.

⁶⁴ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 61.

5. Organizovaný odsun

5.1. Postupimská konference

Ve dne 17. července – 2. srpna 1945 se v Postupimi konala konference, na které se projednávala otázka německých obyvatel v Československu, Maďarsku a Polsku. Článek XIII. stanovil, že vysídlení německých obyvatel z těchto zemí musí proběhnout lidsky a spořádaně. Za spolupráce vlád Československa, Maďarska, Polska a Spojenecké kontrolní rady pro Německo byla vyžadována detailní příprava akce organizovaného odsunu.⁶⁵

Země střední a východní Evropy, které však již s vysídlením začaly, byly nabádány k zastavení tohoto divokého odsunu. Při jednáních v Postupimi spoléhaly země střední a východní Evropy především na vstřícnost Sovětského svazu, a to během projednávání otázky vysídlení německé menšiny. Západoevropské země tak byly konfrontovány s realitou probíhajícího vysídlení. Přesto však souhlasily s nutností vysídlení Němců, považovaly to za „*daň, kterou je třeba zaplatit za mír v Evropě.*“⁶⁶

Vypracoval se plán odsunu z ČSR pro asi 2,5 milionu osob. Tím byla stvrzena teze o kolektivní vině. Po skončení postupimské konference byl zastaven odsun Němců do Rakouska a do sovětské zóny v Německu, a v činnost byly uvedeny přípravy pro organizovaný odsun.⁶⁷

Rozhovor prezidenta Edvarda Beneše s britským novinářem J. Fisherem, který byl dne 19. srpna uveřejněn v deníku „The daily telegraph“: [...] „*Hlavní nynější územní požadavky ČSR směřují k získání krajů obydlených Čechy ve Slezsku, za nynějšími hranicemi severně od Opavy, a dále na západ na Dolné Nise v Kladsku. Co se týče otázky Němců v Československu, prezident prohlásil, že podle jeho názoru 90 % jich podporovalo nacistický režim. Všichni nepřátelští Němci měli by být vystěhováni a ti, kteří zůstali loajální, budou mít právo získati znovu v republice občanství.*“⁶⁸

⁶⁵ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 14-15.

⁶⁶ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 15.

⁶⁷ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 15.

⁶⁸ BENEŠ, Edvard a Karel NOVOTNÝ. Odsun Němců z Československa: výbor z Pamětí, projevů a dokumentů: 1940-1947. Vyd. 2., nezměn. Praha, 2002. S. 151.

Závěry postupimské konference byly ze strany Čechů přijaty velmi vřele, až s nadšením. Němci měli zcela opačné pocity, nejspíše také v souvislosti s tím, že byl zaznamenán i vysoký počet sebevražd, často i celých rodin.⁶⁹

5.2. Situace Němců po postupimské konferenci až do začátku organizovaného odsunu

Všechny osoby německé národnosti byly povinny být označeny bílými páskami na rukávech. Omezen jim byl i pohyb – nesměly jezdit veřejnými dopravními prostředky a platil pro ně zákaz vycházení, stejně jako zákaz shromažďování. Němci nesměli nadále vykonávat veřejné služby. Ve svých zaměstnáních byli pouze do doby, než o jejich pracovní pozici požádal Čech. Byla jim tak odeprána občanská práva a bylo nechtěné užívání němčiny, a to jak na úřadech, tak i na veřejnosti. Byla omezena i možnost uzavření sňatku s osobami německé národnosti. Postupně byly rušeny německé školy a zastaven veškerý německý tisk.⁷⁰

Veškeré platby, které byly Němcům poskytovány, musely být vedeny na zvláštní vázané účty. Z tohoto nařízení došlo ale k vyjmutí výplaty mezd, penzí a sociálních podpor do výše 2 000 Kčs. Na vázané účty museli Němci složit i všechny své cennosti.⁷¹

V některých městech byly Němcům vyhrazeny zvláštní nákupní hodiny. Mimo stanovené časy nebyli živnostníci povinni Němce obsloužit. Osoby německé národnosti v Liberci byly povinovány zhlédnout dokumentární filmy „Osvěčím“, „Stalingrad“, „Boj o Leningrad“ a „Pád Berlína“. Všichni Němci starší deseti let byli ve dne od 25. ledna do 2. února 1946 povinni zhlédnout film „Spravedlnost se blíží“ pod pohružkou, že jim nebudou vydány potravinové lístky na další období.⁷²

Němcům byla v té době také zakázána i přeshraniční korespondence. Trestná byla i pomoc se zprostředkováním takovéto korespondence. Také museli opustit své domovy, i když ještě nebyli odsunuti, jen aby uvolnili místo nově příchozím českým osadníkům. Poté byli sdružováni v určitých městských čtvrtích. V Liberci k tomu byly vyčleněny

⁶⁹ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 45.

⁷⁰ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 15.

⁷¹ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 15.

⁷² BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 42.

čtvrtě Janův Důl a Františkov. Často se také stávalo, že v jednom bytě muselo žít více rodin.⁷³

Úřady v se této době začaly více zajímat o zločince, kteří využívali situace k drancování a k loupežím. Dne 28. října 1945 tiskem uveřejněna výstraha: „*V poslední době se udály opět případy, že neznámí pachatelé, oblečení v uniformy příslušníků Rudé armády, polské armády, ba i v uniformy čsl. zahraničních vojsk, vnikli násilím do bytů a domů Němců i Čechů a tyto vyrabovali, přičemž ohrožovali majitele těchto bytů na životě. Upozorňuje se proto co nejdůrazněji, že při event. opakování podobných případů bude proti pachatelům bez ohledu na jejich národnost a vojenskou hodnost ze strany bezpečnostních orgánů co nejostřeji, a to případně i za použití střelné zbraně, zakročeno. Pachatelé ruské národnosti budou bez odkladu předáni ruskému vojenskému veliteli v Liberci, ostatní československým úřadům k nejpřísnějšímu potrestání, poněvadž v každém podobném činu nutno spatřovati nejen poškozování jednotlivců, nýbrž i národního majetku a tudíž státu, a poněvadž podobné činy jsou s to poškozovati případně i dobrou pověst spřátelených armád a států...*“⁷⁴

5.3. Organizovaný odsun

Začátek organizovaného odsunu v Liberci je datován k 3. únoru 1946 a ukončen byl 14. listopadu 1946. Během této doby bylo vypraveno 36 transportů.⁷⁵

První transport 3. února 1946 byl vypraven ze Stráže nad Nisou a čítal 1 200 Němců. Až do 23. května 1946 byly všechny vypravené transporty vysílány do americké okupační zóny. Za tuto dobu bylo vypraveno 7 transportů. Dohromady bylo v těchto transportech odsunuto 8 405 osob.⁷⁶

V době mezi 9. červnem 1946 a 16. zářím 1946, byly transporty vypravovány do sovětské okupační zóny v Německu. V tomto období bylo vypraveno 23 transportů. V transportech z tohoto období bylo odsunuto 28 124 Němců. (Některé prameny uvádějí, že zde bylo odsunuto 28 131 osob.).⁷⁷

⁷³ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 43.

⁷⁴ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 43.

⁷⁵ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 67.

⁷⁶ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 67.

⁷⁷ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 67.

Mezi 22. zářím 1946 a 14. listopadem 1946 bylo vysláno posledních 6 transportů. Tyto poslední transporty mířily opět do americké okupační zóny. V těchto 6 transportech bylo dohromady odsunuto 5 462 Němců. Ve třech z těchto transportů byli odsunuti antifašisté. Dohromady bylo v těchto třech transportech vypraveno 2 818 osob.⁷⁸

Pro potřeby odsunu došlo u českých zemí k rozdělení do třinácti okrsků. Tyto okrsky byly shodné s obvody Oblastních osidlovacích úřadoven. Do vedení těchto oblastí byli dosazeni oblastní zmocněnci pro odsun. Toto vedení však bylo odpovědné Ministerstvu vnitra. Celkem bylo zřízeno 104 sběrných středisek, přičemž minimální kapacita každého z nich musela být 1 200 osob. Tento počet osob přesně odpovídal počtu osob určených do jednoho transportu.⁷⁹

Ministerstvo národní obrany odpovídalo za předání transportů dané okupační mocnosti. *„Každý transport měl 40 vagónů, za každý odpovídal jeden německý muž. Transporty měly vojenský i lékařský doprovod a Němci byli podrobeni lékařské prohlídce a dezinfekci. Každý také obdržel 1 000 RM.“*⁸⁰ Přejímací stanice pro americké pásmo se nacházely v Domažlicích a v Chebu. Pro sovětské pásmo byly za tyto stanice vybrány Bad Brambach a Pirna. Každé pásmo mělo jiné požadavky na vybavení transportů.⁸¹

Němci byli o svém odsunu vždy vyrozuměni s dostatečným časovým předstihem. Také byli spraveni o všech povinnostech, které souvisely s odevzdáním jejich majetku do rukou Čechů. Němci si s sebou mohli vzít předměty denní potřeby a náradí, jež bylo nezbytně nutné pro vykonávání jejich povolání. Z cenností si směli ponechat pouze snubní prsteny. Ovšem váha zavazadel byla různá, vždy přitom záleželo, do jakého okupačního pásma to bylo. Němci mířící do amerického pásma si s sebou směli vzít zavazadla o hmotnosti 50–70 kg. Pro sovětské pásmo byla určena váha zavazadla pro jednu osobu na 50 kg. Tato váha platila po celou dobu odsunu. Transporty měly být vybaveny potravinami na dobu 3–5 dní. S sebou si Němci směli vzít i jistý obnos říšských marek. Částka, kterou si s sebou mohli odnést, se různě pohybovala. Zpočátku to bylo 200 – 1 000 říšských marek. Často se také stávalo, že Němci byli a veškeré peníze, také cennosti a doklady připraveni při prohlídkách v internačních táborech. Poté byli nuceni

⁷⁸ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 67.

⁷⁹ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 16.

⁸⁰ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 68.

⁸¹ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 16.

odcestovat bez peněz. Později se však ustanovilo, že si odsouvaní Němci smějí vzít s sebou pouze 500 říšských marek na osobu.⁸²

Osoby německé národnosti byly shromažďovány ve sběrných střediscích. Zde se musely podrobit celní a lékařské prohlídce. Byla také definována základní odsunová jednotka a tou byla rodina. Neúplné rodiny odmítaly Spojenci přijímat. Osoby, které byly nasazeny na nucené práce a jejichž rodina měla být odsunuta v některém z transportů, byly uvolňovány. „...byli uvolňováni i Němci, kteří se provinili proti dekretu prezidenta republiky č. 16/45 Sb. Šlo především o řadové členy nacistických organizací, kteří měli stanout před lidovými soudy. V jejich případě byla ale dána přednost odsunu. Toto se netýkalo pracovníků gestapa, členů freikorpsu, dobrovolných příslušníků SS, udavačů, významných propagátorů nacismu, dozorců koncentračních táborů, soudců nacistických lidových soudů a jiných zvláště „zasloužilých“ nacistů. U nich bylo upřednostněno odsouzení.“⁸³

Z výše uvedených statistik vyplývá, že za období od 3. února 1946 do 14. listopadu 1946 bylo z Liberecka odsunuto celkem 41 991 osob německé národnosti (jak bylo výše zmíněno, některé prameny uvádějí o 7 osob více tj. celkem 41 998 osob).

Ředitelství Národní Bezpečnosti, pod které spadal internační tábor v Liberci, uvádělo následující statistiky. K 1. listopadu 1946 se mělo ve správním obvodu Liberec zdržovat celkem 5 417 Němců, přičemž 2 872 z nich podléhalo odsunu. Zbylých 2 545 osob německé národnosti, které odsunu nepodléhaly, bylo tvořeno následujícími skupinami: 960 osob byli specialisté a jejich rodiny, 765 osob tvořili Němci, kteří žili ve smíšeném manželství, 213 osob byli Němci, kteří získali dočasné osvědčení o československé státní příslušnosti, 83 osob bylo tvořeno Němci s židovským původem a vyznáním. Cestou milosti bylo vyňato z odsunu celkem 41 osob a odklad odsunu byl schválen 13 Němcům.⁸⁴

5.4. Odsun v letech 1947–1949

I po oficiálním konci organizovaného odsunu na Liberecku, který je datován ke 14. listopadu 1946, byly z Liberce i v následujících letech vypravovány transporty

⁸² BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 16.

⁸³ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 16-17.

⁸⁴ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 71.

s vysídlovanými Němci. Tito však byli do libereckého sběrného tábora dopraveni z Čech, Moravy a Slovenska a poté odsunuti dál do Německa.⁸⁵

Celkem 8 transportů bylo v roce 1947 vypraveno z Liberce. Do americké zóny bylo vysláno 6 malých transportů s maximální kapacitou 50 osob. Těchto 6 transportů obsahovalo dohromady 107 osob. Odsun byl také upřednostněn u 26 vězňů namísto trestu. Do sovětského pásma byl vypraven pouze jeden transport. Tento se uskutečnil 9. dubna 1947 a obsahoval 1 223 osob. Poslední transport, který byl v roce 1947 z Liberce vypraven do Trnovan, proběhl 30. července. Tento transport vezl 25 nemocných osob do trnovanského nemocničního střediska.⁸⁶

Následujícího roku tj. 1948 bylo vypraveno 15 transportů. Dva z těchto transportů byly poslány do Lešan. První z nich byl uskutečněný 12. ledna 1948 a převážel 131 osob. Tento transport se od ostatních lišil personálním složením, neboť přepravoval německé lékaře, a to včetně jejich rodin. Druhý transport do Lešan ze dne 7. dubna 1948 převážel pouze jednoho třináctiletého chlapce. Dva transporty byly poslány do sovětského pásma a odsunuto v nich bylo 1 954 osob. Do amerického pásma byly vysílány pouze malé transporty s maximální kapacitou 36 osob. Celkem tyto malé transporty odsunuly 209 osob.⁸⁷

Dne 6. dubna 1949 byl vyslán jediný transport toho roku. Tento transport mířící do sovětské zóny, konkrétně do Pirny, odvážel 1 062 osob, přičemž 283 z nich byli trestanci.⁸⁸

Lze tedy vyčíst, že v letech 1947-1949, tj. v letech po oficiálním konci organizovaného odsunu na Liberecku, bylo tzv. dodatečně odsunuto ještě 4 738 osob.

⁸⁵ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 71.

⁸⁶ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 71.

⁸⁷ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 71.

⁸⁸ BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 72.

6. Poválečné násilí v Libereckém kraji v létě 1945

I násilí páchané v létě 1945, tj. od května do srpna, v době vrcholné fáze divokého odsunu, se dá dělit do kategorií. Dělí se podle toho, kým a na kom bylo násilí spácháno. Jan Padevět nabízí následující dělení:

„Násilí proti příslušníkům ozbrojených jednotek, kteří se vzdali. Zde se jedná především o příslušníky Wehrmachtu, Waffen-SS a dalších ozbrojených složek nacistického Německa, ale také o příslušníky jiných ozbrojených formací, například Ruské osvobozené armády (ROA), tzv. Vlasovců. Pachateli jsou zde vojáci pravidelných armád, především Rudé armády, ale také U. S. Army a Československé armády, stejně jako příslušníci různých polovojenských formací.

Násilí proti německým civilistům, až už českým a moravským Němcům, nebo Němcům, kteří přišli na okupovaná území Čech a Moravy během protektorátu. Nemalý počet obětí byl rovněž z řad tzv. národních hostí, tedy německých civilistů ustupujících pře Rudou armádou z Německa, Slezska, Východního Pruska a dalších lokalit. Zde jsou pachateli především čeští ozbrojenci v široké škále od armádních jednotek přes partyzány a „partyzány“ až po seskupení ozbrojenců vyloženě kriminální povahy.

Násilí na Čěších, Moravanech a Slezanech, kterého se dopouštěly jednotky Rudé armády, jednotky polských ozbrojenců a formace českých kriminálních povah. Do této kategorie patří nejen vraždy, většinou loupežné, ale především znásilnění žen.

Úmrtí zaviněná nedbalostí a nehody. Zde se jedná především o výbuch při neopatrné manipulaci s municí a dopravní nehody, jejichž viník byl často pod vlivem alkoholu.

Násilí spojené s nedobrovolnou internací, které se týkají téměř výhradně českých a moravských Němců, domnělých i skutečných kolaborantů a národních hostí. Zde jsou na straně násilí jak příslušníci pravidelných armád, tak lokální ozbrojenci.

Sebevraždy českých a moravských Němců a vraždy v rámci rodiny končící sebevraždou vraha.

Prosté vraždy a loupežné vraždy maskované jako „národní očista“. Zde se jedná o vyloženě kriminální činy.“⁸⁹

⁸⁹ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 9.

6.1. Okres Liberec

Bílý Potok

- Poblíž horské chaty Smědava zavraždili příslušníci jednotky zvané Bojová skupina Skuteč⁹⁰ sedmnáct Němců. Rozkaz k popravě měl údajně vydat Rudolf Rokos, velitel tzv. Tajného policejního oddílu z Liberce. V prosinci roku 1946 zde byly exhumovány dva hroby. Jeden obsahoval dvanáct těl a druhý pět. Identifikována byla pouze tři těla ze všech mrtvých.⁹¹
- Stejný den byly exhumovány jiné dva hroby mezi chatou Smědava a Bílým Potokem. V nich byla nalezena čtyři těla, z nichž jedno bylo ženské. Mělo se jednat o Němce z Bílého Potoka a Hejnic.⁹²

Dolní Oldřiš

- Skupina ozbrojenců označovaná jako Československá jednotka Nový Bydžov pod vedením Aloise Hlavatého v této obci zastřelila tři, možná i čtyři osoby. Jednalo se o dva Němce a jednu německou dívku, u té se však tvrdí, že šlo o nešťastnou náhodu. Zastřelen měl údajně být i místní farář Walter Wiegard.⁹³

Ferdinandov

- Patnáct až sedmnáct místních Němců bylo v červnu 1945 popraveno nedalekou za Ferdinandovem. Popravu měli na svědomí příslušníci Bojové skupiny Skuteč. Údajně takto oslavovali výročí vypálení Ležáků.⁹⁴

Hejnice

- Příslušníci Bojové skupiny Skuteč v Hejnicích zavraždili několik Němců. Jedním ze zabitých byl i místní poštovní úředník Oskar Rasch, ten v průběhu okupace porušoval listovní tajemství a obsah poštovních zásilek sděloval gestapu. Předtím, než jej zastřelili, byl donucen vykopat si vlastní hrob. K jeho vraždě se doznali Jan Benátský a Alois Novotný. Ostatní Němci byli popraveni osmičlennou popravčí četou. Rozsudky smrti byly schvalovány podpisem Ludvíka Špirka. Hromadné hroby zde byly exhumovány v prosinci 1946. V jednom z těchto hrobů

⁹⁰ Bojová skupina Skuteč je skupina vzniklá sloučením malých partizánských oddílů, kteří se na konci okupace zdržovaly v okolí Skuteče. In: PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 354.

⁹¹ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 354.

⁹² PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 354.

⁹³ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 355.

⁹⁴ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 357.

bylo uloženo osm obětí, tři z nich byly ženy. U tohoto hrobu byl nalezen jmenný seznam obětí, ten byl uschován v láhvi od piva.⁹⁵

Hrádek nad Nisou

- Hrádek byl 7. května 1945 bombardován leteckou jednotkou Rudé armády.⁹⁶
- Tuto oblast ovládali vojáci Československé armády, které velel štábní kapitán Kašpárka. Později po něm velení převzal štábní kapitán Šnajdr a kapitán Němeček. Na základě pochybného lokálního stanného práva bylo v Hrádku během května a června 1945 popraveno přibližně na 30 Němců. Mezi popravenými byl i majitel továrny na munici J. Körber. Většina těchto poprav byla provedena na dvoře místní školy. K pochování těl posloužil příkop školní zahrady, který byl původně vykopán jako protitanková ochrana.⁹⁷

Liberec

- 319 sebevražd bylo Liberci zaznamenáno v období od 8. května do 16. srpna 1945.⁹⁸
- Na adrese Jablonecká 7/22 si zřídil sídlo tzv. tajný policejní oddíl Revolučních gard pod velením Rudolfa Rokose. Ve sklepech této budovy byly prováděny výslechy Němců za pomoci hrubého násilí. Není pochyb, že zde došlo i k několika vraždám.⁹⁹
- V ulici Karl-Herzig Strasse, dnešní Klášterní 870/3 se odehrála rodinná tragédie. „31. května okolo 10.00 zavraždil SA-Führer Rudolf Hackel (*4. 2. 1900) svoji manželku Elisabeth Hackelovou (*28. 3. 1908) a svého syna Manfreda Hackela (*28. 1. 1934) a dceru Annelies Hackelovou (*26. 10. 1928). Poté spáchal sebevraždu.“¹⁰⁰
- Ve dvou bytech domu v Matoušově ulici 480/26 bylo v noci 20. června 1945 brutálně zavražděno devět osob. Tito byli členové rodiny Rudolfa Rottera. Tento brutální čin vyšetřovala kriminální policie, objasnit se ho však nikdy nepodařilo. Není vyloučené, že vraždu spáchali příslušníci RG, také se však uvažuje nad možnostmi, že za činem stojí příslušníci Werwolfu. Většina obětí tohoto činu byla

⁹⁵ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 358.

⁹⁶ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 359.

⁹⁷ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 359.

⁹⁸ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 362.

⁹⁹ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 362.

¹⁰⁰ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 363.

uškrncena kabelem, vyjma Emilie Rotterové, ta byla zabita ranami sekerou do hlavy.¹⁰¹

- „9. srpna přišli do domu Gisely Neradové vojáci Rudé armády, kteří údajně hledali ubytování. Během prohlídky bytu muž v uniformě majora Rudé armády Giselu Neradovou znásilnil.“¹⁰²
- V polovině května 1945 byl na Soukenném náměstí zastřelen ředitel hudební školy. Gardista, který ho zastřelil, měl dojem, že se jedná o člena německé ostrahy budovy Paláce Dunaj.¹⁰³
- Dne 24. června ve Vratislavicích nad Nisou vniklo několik vojáků Rudé armády do bytu Němce Weymannové, tu pak okradli, znásilnili, a nakonec i zavraždili.¹⁰⁴
- Maria Barbora Rohnová (*8. 12. 1890) byla ve svém bytě dne 16. června 1945 utlučena kladivem. Případem se zabývala kriminální policie, nikdy však nebyl objasněn.¹⁰⁵
- V prosinci 1946 byly exhumovány tři hroby, ve kterých bylo dohromady deset ostatků Němců. Ti byli zabiti příslušníky Bojové skupiny Skuteč. Mezi oběťmi byli i hudební skladatel a klavírní virtuos Anton Kolmer.¹⁰⁶

6.2. Okres Česká Lípa

Nový Bor

- Na rozkaz podplukovníka Sekáče bylo 2. června 1945 před radnicí v Novém Boře vojáky Československé armády zastřeleno sedm místních Němců. Dva z popravených byli členy NSDAP. Rodiny popravených byly podplukovníkem Sekáčem vypovězeny ze země.¹⁰⁷
- Primář nemocnice v Novém Boru MUDr. Alfred Träger (*8. 4. 1897), člen NSDAP a SS, byl s největší pravděpodobností zabit 3. června cestou k hranicím.¹⁰⁸
- V Boru u České Lípy mělo být dne 4. června 1945 popraveno jedenáct Němců ze Sloupu v Čechách a Janova. Na osobách určených k popravě docházelo k týrání.

¹⁰¹ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 365.

¹⁰² PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 365.

¹⁰³ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 366.

¹⁰⁴ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 367.

¹⁰⁵ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 367.

¹⁰⁶ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 375.

¹⁰⁷ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 368.

¹⁰⁸ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 368.

Před samotnou popravou jim byly do vlasů vystříhány svastiky. Poprava se však nekonala, zabránil ji důstojník Rudé armády.¹⁰⁹

Radvanec

- Zde byla vojákem Rudé armády zastřelena Marie Fischerová, při pokusu ochránit malé děvčátko před znásilněním. Stalo se tak v noci z 9. na 10. května 1945.¹¹⁰

Sloup v Čechách

- V noci 9. května zastřelil opilý voják Rudé armády Petr Klimovič Nazarenko hraběte Johanna Kaspara Warmunda Mariana Ignatiuse Josepha von Preysing-Lichtenegg-Moose. Hrabě Kaspar Preysing zemřel, když se snažil ochránit svou choť Elizabeth před znásilněním. Hraběnce se podařilo uprchnout. Druhý den ráno tj. 10. května 1945 byl vrah Petr Klimovič Nazarenko zastřelen. Jeho tělo bylo v roce 1948 exhumováno a umístěno na hřbitov ve Sloupu. Na pomníku se uvádí, že Nazarenko padl ve věku 27 let v boji za svobodu naší „velké rodiny“. Jedná se zřejmě o jeden ze způsobů komunistické propagandy.¹¹¹

Svor

- Němky Elsa Seidlová a Elfrieda Wilhelmiová, byly 31. srpna 1945 zadrženy při pokusu o návrat (oficiálně již byly z Čech vysídleny). Četař Jaroslav Hradecký nejprve Němky vyslechl a poté nařídil, aby byly odvezeny do Nového Boru a odtud dál do internačního tábora v České Lípě. K odvozu se nabídli poštovní zaměstnanec Jaroslav Maštaliř a svobodník František Štěrba, oba vyzbrojení samopaly. Ženy byly zastřeleny a zakopány přibližně 200 metrů od železničního strážního domku, kde byly zadrženy.¹¹²

6.3. Okres Jablonec nad Nisou

Polubný

- Pancéřový vlak hlídkující zde od 21. května 1945 likvidoval německé vojáky skrývající se v tamních lesích. Posádka pancéřového vlaku zabíjela i ty, kteří se vzdali. Údajně mělo být zabito 30 příslušníků SS a Waffen-SS.¹¹³

¹⁰⁹ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 371.

¹¹⁰ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 374.

¹¹¹ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 378.

¹¹² PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 379.

¹¹³ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 373.

Šumburk nad Desnou

- „Po smrtelném zranění vojína Československé armády Květoslava Stehlíka nařídil posádkový velitel nadporučík Ladislav Čech za pomoci místních ozbrojenců J. Tomše a K. Nepraše internaci padesáti Němců. Bylo vyhlášeno, že pokud neoznačí viníka, budou všichni zastřeleni. Nakonec bylo vybráno sedmnáct mužů, kteří byli převezeni do Liberce a předáni Bojové jednotce Skuteč. Příslušníci této jednotky muže popravili. Ostatní muži byli odvezeni na hranice a vyhnáni.“¹¹⁴

Tanvald

- V červnu 1945 zde bylo popraveno deset Němců kvůli údajnému ohrožování a postřelení jednoho z vojáků Československé armády.¹¹⁵

6.4. Okres Semily

Rovensko pod Troskami

- „10. května bylo na náměstí, kde probíhala oslava osvobození, přivezeno v nákladním automobilu asi deset zajatých příslušníků SS. Revoluční výbor je odsoudil k smrti a okamžitě byli místními partyzány zastřeleni za školou. Jednomu z příslušníků SS se podařilo uprchnout a v následné potyčce zastřelil ruského velitele partyzánů, přezdívaného Velký Ivan. Poté začali partyzáni a vojáci Rudé armády strílet do davu uprchlíků a zajatých vojáků Wehrmachtu. Celkem bylo zabito 365 mužů, žen i dětí. Těla byla pohřbena do masového hrobu na poli za školou.“¹¹⁶

Turnov

- Dne 24. června popravila jednotka Československé armády čtrnáct Němců, údajných příslušníků SA. Jednotka Československé armády toho času byla pod vedením poručíka Kučery.¹¹⁷

Zálesní Lhota

- Ladislav Ota, Václav Maška a ruský partyzán Alexander znásilnili a zavraždili dne 16. května 1945 manželku a neteř starosty Schorma. Ti samí pachatelé

¹¹⁴ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 380.

¹¹⁵ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 380.

¹¹⁶ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 376.

¹¹⁷ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 381.

znásilnili začátkem června 1945 patnáctiletou dívku, a to před jejími mladšími sourozenci.¹¹⁸

¹¹⁸ PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha, 2016. S. 381.

7. Odsun Němců z Liberce v beletrii¹¹⁹

7.1. Isa Engelmann

Autorka knihy „Návrat pod zelenou střechu“ (v něm. originále Blauer Flieder) Isa Engelmann se narodila 12. června 1936 v indické Bombaji, která spadala pod britskou vlajku.

Rodiče autorky do Indie odešli po skončení první světové války. S vypuknutím války v roce 1939 byl její otec coby německý civilista internován v táboře pro civilisty útočících zemí. Maminka autorky se proto rozhodla odstěhovat se i s dětmi zpět do Čech ke svým rodičům. Během druhé světové války tak pobývali s maminkou, bratry a prarodiči v Liberci. Navzdory britskému státnímu občanství musela v červenci 1945 i s rodinou opustit domov, kterým byl dům jejich prarodičů v městské části Liberce v Harcově. O rok později v září 1946 byli odsunuti do tehdejší americké zóny Německa.

Autorka absolvovala vyšší střední školu zakončenou maturitou ve Frankfurtu nad Mohanem. Po úspěšném složení maturity se autorka začala věnovat studiu jazyků. Ze začátku se autorka živila jako překladatelka, než se usadila v italské Veroně. Zde založila svou rodinu a začala pracovat coby designérka v rodinném podniku uměleckých řemesel. I dnes je stále aktivní v různých projektech spojených s Libercem. Mimo jiné je také členkou Klubu autorů Liberecka.

Knih „Návrat pod zelenou střechu“ zaznamenává pocity autorky během její první návštěvy Liberce v roce 1990. V celé knize je velmi patrná nedůvěra a strach z Čechů, který v autorce zanechaly její vzpomínky z doby odsunu.

7.2. Návrat pod zelenou střechu

Své vyprávění začíná autorka v Itálii, kdy ji obklopuje samota a pocit, že tam zcela nepaří. Vzpomíná na rozhovory se svými veronskými sousedy a přáteli, vždy když se jí někdo zeptal, odkud pochází. Podle autorčina mínění, jim nikdy nemohla poskytnout uspokojivou odpověď. Vysvětluje to tím, že už v dětských letech si zafixovala, že žádnou vlast vlastně nemá. V dřívějších letech si tuto otázku příliš nepřipouštěla, byla zvyklá se

¹¹⁹ Všechny informace v této kapitole jsou získány z: ENGELMANN, Isa. Návrat pod zelenou střechu. Liberec: BOR, 2004.

přizpůsobovat novým věcem, navíc svůj čas věnovala své rodině a práci. Později ji však onen pocit samoty donutil hledat svůj domov, svou vlast.

Přibližně rok před svou cestou do Liberce zaslala autorka dopis na starou adresu jejich domu. Cílem dopisu bylo zjistit, kdo v současné době v domě žije. Po nějakém čase skutečně autorka obdrží odpověď tehdejších majitelů domu, a to i s pozváním, aby je přijela navštívit.

Po příjezdu do Liberce si autorka nejprve prochází město, přitom dochází značného rozčarování, když spousta památek není na svých původních místech a budovy jsou kupříkladu strženy a nahrazeny novými moderními bloky. Přibližně tři dny po svém příjezdu se autorka odhodlá navštívit jejich bývalý dům. Rodina, které dům nyní patří, zrenovovala dům a jeho vybavení podle původního vzoru, pouze s malými výjimkami. S majitelem domu Františkem Novákem se stanou dobrými přáteli. Právě on je zmiňován ve věnování této knihy. František s autorkou absolvuje mnohé výlety po okolí, během nichž mu autorka vypráví o svém dětství.

Autorka vzpomíná především na dobu, kdy jí bylo devět let, válka končila a do Liberce přijela Rudá armáda. Popisuje zde, že všichni němečtí obyvatelé měli strach z příchodu Rusů, a to hlavně kvůli rozšířeným pověstem o nich. Pokaždé, když se objevil ruský voják, se musela, spolu se svými bratry a maminkou, ukrývat ve sklepě na uhlí, kde byla schovaná dřevěná bedna, ve které se museli schovávat.

Během cesty do Krkonoš vzpomíná autorka na dopisy, které našla u své matky po její smrti. Dopisy jsou adresovány autorčinu otci, který byl dne 3. září 1939 odveden do centrálního internačního tábora v Ahmadnagaru coby německý civilista. Během sedmi let pobýval ve třech táborech. Autorka obsah dopisů nezveřejňuje, pouze komentuje jejich formu. Zprvu jsou dopisy psány anglicky, neboť rychleji prošly cenzurou. Další jsou již psány německy. První dopisy jsou datovány v září, říjnu a listopadu roku 1939 a jsou zasílány z bungalovu v Ahmadabadu, kde žili. V těchto prvních dopisech jsou zaznamenány obavy matky, která zůstala sama s tříletou holčičkou a tříměsíčním chlapečkem. V otcových dopisech jsou popisovány životní podmínky v táboře. Jeden z dalších dopisů byl sepsán 4. prosince na palubě zámořské lodi Conte Verde, poté co se maminka rozhodla opustit Indii a odcestovat za svými rodiči do Liberce. V německy psaných dopisech jsou občas vystřiženy části některých vět. Na tyto dopisy poznamenal censor britského internačního tábora, že takto upravené již přišly. Řádky, které byly odstraněny, měly obsahovat místa pobytu příbuzných, kteří narukovali. Předposlední dopis je datován k lednu 1945, přičemž následující je datován až v prosinci téhož roku.

Tyto poslední dopisy jsou opět psány v angličtině. Jako zpáteční adresa je uveden Liberec-Františkov a maminka autorky otce nabádá, aby se vyvaroval používání němčiny. V jednom z dopisů píše, že děti mají britské občanství a ona sama je bez státní příslušnosti.

V následující kapitole se autorka vrací ke dni, kdy jejich rodina byla donucena opustit svůj dům. Toho dne k jejich domu přišel voják oděný v trenčkotu, na očích měl sluneční brýle a na hlavě klobouk. Autorka ho popisuje jako muže s kamennou tváří. Neboť autorčin starší bratr Ralf byl zrovna na nucených pracích, nakázal jí voják, aby pro něj došla. Měla však strach, že to nestihne. Nedlouho před tímto dnem vyrobila její maminka všem dětem přívěšek z kusu kartonu, na němž byla napsaná jejich jména a také adresa příbuzných ve Frankfurtu. Tyto medailonky jim maminka nakázala nosit vždy u sebe pro případ, že by se ztratili. Když s bratrem dorazila zpět domu, vzali si batohy, ve kterých už nějaký čas byly zabaleny nejn nutnější věci. Autorka atmosféru jejich odchodu z domova popisuje jako tíživou. Jejich vystěhování přihlíželi i sousedé, avšak nikdo z nich si je netroufl ani pozdravit.

Autorka dále vzpomíná odchod z jejich domova do domu ve sběrném táboře, který se nacházel na Výstavišti. U vstupu do tábora byly vyhrazeny stoly, u kterých vojáci vždy prohledávali zavazadla nově příchozích, a kde jim veškeré cennosti byly zabaveny. Dědečka a svého bratra Ralfa, kteří byli v mužské části lágru, měli možnost zahlédnout pouze při výměně skupin ve stravovacím domě. Zde pobýli přibližně týden, než jim bylo z britské strany zasláno oficiální uznání. Maminka autorky se ihned po přesunu obrátila na vedení tábora, neboť děti měly být pod britskou ochranou. Bohužel jí nebylo vyhověno, naopak vedení tábora se na ni nejprve utrhlo, že jako Němka nemá žádná práva, a dokonce se uchýlili i k násilí. Poté co se dostali pod ochranu britského konzulátu, jim byl přidělen byt ve Františkově. V tomto bytě pobývali od srpna 1945 až do září roku 1946. Nejprve byli vysídleni prarodiče a později opustila Čechy i autorka s maminkou a bratry.

8. Otázka Lužických Srbů

8.1. Lužice

Lužice se rozkládá na území dnešního Německa a z části zasahuje i na území Polska. Lužice začíná hned za severní hranicí Čech a v Německu zasahuje do dvou spolkových zemí, těmi jsou Sasko a Braniborsku. Dále se Lužice také dělí na Horní Lužici a Dolní Lužici. Počátek Horní Lužice se nachází hned za hranicemi Čech a jejím střediskem je město Budyšín. Severněji položená Dolní Lužice má své středisko ve městě Chotěbuz. I polská část Lužice má své středisko a tím je město Žerava. V současnosti se k lužickosrbské národnosti hlásí 60 000 osob.¹²⁰

Lužičtí Srbové jsou nejmenší slovanský národ. Mají i svůj vlastní jazyk lužickou srbštinu. Lužická srbština je údajně po slovenštině českému jazyku nejbližší slovanský jazyk. Neboť se převážná část Lužice nachází na území Německa, jsou tyto oblasti dvojjazyčné.

8.2. Poválečná léta

Lužičtí Srbové již v minulosti viděli v Čechách oporu. Po skončení války, která skončila vítězstvím ve prospěch Čechů a došlo k územním změnám, se Lužice ocitla mezi Němci, Poláky a Čechy. Tyto změny vyvolaly naděje Lužických Srbů na lepší budoucnost. Doufali, že se po skončení války vymaní z německého vlivu a přidruží se ke svým slovanským sousedům.¹²¹

Jejich naděje se však rozptýlila, když osvobozující polské vojsko v roce 1945 při osvobozování Lužice nedělalo rozdíly mezi Lužickými Srby a Němci. Během této doby se v oknech domů obydlených Srby začaly objevovat nápisy psané azbukou, které měly upozornit vojáky Rudé armády na přítomnost malého slovanského národa, žijícího vedle Němců.¹²²

Po skončení války se začala otázka Lužice projednávat i v ČSR. Někteří z tehdejších politiků navrhovali připojení Lužice k ČSR. Tento návrh odůvodňovali historickým právem, neboť v minulosti byla Lužice přímou součástí Českého království. Opačného mínění byl však prezident Edvard Beneš. V jednom z rozhovorů s britským

¹²⁰ Lužičtí Srbové. [online]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://www.luzice.cz/home/luzicti-srbove.dot>

¹²¹ VYDRA, František. Poválečné osudy Lužických Srbů. In: KALMANACH 2005/2006. Editor Jan ŠEBELKA, editor Luboš PŘÍHODA. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2005. S. 114.

¹²² VYDRA, František. Poválečné osudy Lužických Srbů. In: KALMANACH 2005/2006. Editor Jan ŠEBELKA, editor Luboš PŘÍHODA. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2005. S. 114.

velvyslancem sirem Philipem Nicholsem pravil: „*Nechci Lužické Srby v republice ani připojením jejich sídelních území, ani formou jejich přesídlení k nám. Až do posledního muže to byli samí nacisté.*“¹²³ Postoje, který prezident Edvard Beneš zastával, si však Lužičtí Srbové nebyli vědomi. Prezident Edvard Beneš měl však pravdu jen napůl. Lužičtí Srbové narukovat do nacistické armády museli, a to i proti své vůli. Lužice se totiž rozprostírala na území nacistického Německa, a také byla příliš slabá, aby se těmto rozkazům bránila. Týden po tomto negativním výroku prezidenta Beneše se v Praze na Staroměstském náměstí konala demonstrace, která měla za cíl podpořit Lužické Srby.¹²⁴

Tehdejší vláda zvažovala tři možnosti, jak vyřešit nastalou situaci. Dvě z navrhovaných možností zamítl prezident Beneš již ve svém výroku. Nechtěl ani připojení Lužice, ani přesídlení Lužických Srbů do Sudet. Ani třetí navrhovaná alternativa, tj. *autonomie v rámci německého státu*,¹²⁵ se neuskutečnila. K nerealizaci těchto možností také přispěl fakt, že velká část odsunutých sudetských Němců zůstala za hranicemi, tj. na území Lužice. Další podíl na tom měly i německé úřady, které si nevedly statistiky týkající se národnosti, a proto Lužické Srby považovaly za občany Německa.¹²⁶

8.3. Žitavsko

Žitavsko se rozprostírá mezi frýdlantským a šluknovským výběžkem. V letech 1945–1950 byla probírána i možnost připojení Žitavska k Československé republice. Město Žitava bylo až do 17. století českým městem. Z geografického hlediska spadá Žitavsko do Horní Lužice. Přesto bylo toto území kompletně poněmčeno a lužickou srbštinou se zde nemluví. Na dochovaných mapách Žitavy a jejího okolí lze vidět, že i po roce 1945 se u některých obcích uváděly dva názvy. Vždy se jednalo o název německý a slovanský.¹²⁷

Výsledky snažení o připojení Žitavska byly neúspěšné. Územní změny bylo nutné nechat schválit mezinárodní komisí. Tato komise však tento návrh zamítla, neboť se

¹²³ VYDRA, František. Poválečné osudy Lužických Srbů. In: KALMANACH 2005/2006. Editor Jan ŠEBELKA, editor Luboš PŘÍHODA. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2005. S. 114.

¹²⁴ VYDRA, František. Poválečné osudy Lužických Srbů. In: KALMANACH 2005/2006. Editor Jan ŠEBELKA, editor Luboš PŘÍHODA. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2005. S. 114.

¹²⁵ VYDRA, František. Poválečné osudy Lužických Srbů. In: KALMANACH 2005/2006. Editor Jan ŠEBELKA, editor Luboš PŘÍHODA. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2005. S. 114.

¹²⁶ VYDRA, František. Poválečné osudy Lužických Srbů. In: KALMANACH 2005/2006. Editor Jan ŠEBELKA, editor Luboš PŘÍHODA. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2005. S. 114.

¹²⁷ VYDRA, František. Poválečné osudy Lužických Srbů. In: KALMANACH 2005/2006. Editor Jan ŠEBELKA, editor Luboš PŘÍHODA. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2005. S. 117.

celkem oprávněně obávala, že povolení této územní změny by mohlo vést k případnému precedentu, tedy zejména k možným sporům mezi Francií a Německem.¹²⁸

¹²⁸ VYDRA, František. Poválečné osudy Lužických Srbů. In: KALMANACH 2005/2006. Editor Jan ŠEBELKA, editor Luboš PŘÍHODA. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2005. S. 118.

ZÁVĚR

Poválečná léta byla složitá v celé republice, v mé práci jsem se však zaměřila na město Liberec a jeho okolí. Situace zde byla o to složitější, že většinu obyvatelstva na Liberecku tvořili Němci. Většina německých obyvatel na Liberecku byli starousedlíci, jejichž rodiny žijí v Liberci již několik generací.

Právě tito němečtí starousedlíci byli poválečnou situací postiženi nejvíce. Byli vyhnáni z domovů, které si sami vybudovali. Čeští sousedé, přátelé a lidé okolo proti těmto slušným rodinám nic neměli. Přesto jim nezbylo nic jiného, než mlčky a se smutkem přihlížet na ponižující vysídlení těchto lidí. Němečtí starousedlíci měli tedy právem pocit krivdy, jež jim byla způsobena. Hlavní viníci většinou utekli okamžitě poté, co již bylo jisté, že nacistické Německo válku nevyhraje, případně spáchali sebevraždu.

Oddíly sovětské armády, revolučních gard, ale i oddíly civilistů se namísto důstojného a civilizovaného odsunu německých obyvatel, dopouštěly na těchto často násilností a ponižování, mnohdy chápané jako povolená a adekvátní odvěta za všechny jejich předchozí násilí, útrapy, příkoří, strach atd. ze strany nacistů. Nedostatečné právní zajištění pro ně bylo vždy patřičnou a potřebnou omluvou za jimi spáchaná zvěrstva. Ve školách se učí o zločinech spáchaných Němci během druhé světové války. Pochopitelně, zcela jinak se o této problematice mohlo mluvit v době vlády jedné strany v Československu v letech 1948-1989.¹²⁹ O tom, co se na našem území dělo po skončení druhé světové války se často nemluví. Přitom již od roku 1996 existuje Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění. Náčrt německo-českých dějin 19. a 20. století (práce česko-německé a slovensko-německé komise historiků), Praha 1996. Ve své 15. kapitole, která se soustřeďuje na vyhnání a vysídlení Němců, komise přijala tento mimořádně důležitý závěr: *„Není pochyb o tom, že každé vyhánění a nucené vysídlování je v rozporu se základními představami o lidských právech. Před padesáti lety to však patřilo k následkům války vyvolané německým politickým vedením, byl to důsledek*

¹²⁹ Srov. Acta Occupationis Bohemiae et Moraviae. Die Deutschen in der Tschechoslowakei 1933-1947. Dokumentensammlung. Zusammengestellt, mit Vorwort und Anmerkungen versehen von Václav KRÁL, Praha 1964; Tschechoslowakische diplomatische Dokumente 1937-1939. Das Abkommen von München 1938. Dokumente. Zusammengestellt, mit Vorwort und Anmerkungen versehen von Václav KRÁL, Praha 1968.

*v této souvislosti provedených přesídlovacích akcí a likvidace celých skupin obyvatelstva.*¹³⁰

A o dva roky dříve vyšla práce KURAL, Václav, Místo společenství konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1939-1945), Praha 1994. A v roce 2002 vyšla práce BENEŠ, Zdeněk, KUKLÍK ml., Jan, KURAL, Václav, PEŠEK, Jiří, Téma: Odsun – Vertreibung. Transfer Němců z Československa 1945-1947. Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách, Praha 2002 (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky); BENEŠ, Zdeněk, JANČÍK, Drahomír, KUKLÍK ml., Jan, KUBŮ, Eduard, KURAL, Václav, KVAČEK, Robert, PAVLÍČEK, Václav, PEŠEK, Jiří, PETRÁŠ, René, RADVANOVSKÝ, Zdeněk, SUCHÁNEK, Radovan, Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948, Praha 2002 a také KURAL, Václav a Zdeněk RADVANOVSKÝ, a kolektiv. Sudety pod hákovým křížem. Ústí nad Labem 2002. Bývá zmíněno zrušení Protektorátu Čech a Morava a obnovení Československé republiky, neuvádí se však vždy a důsledně, za jakou cenu byly hranice získány zpátky.

Dle mého názoru by se tako dít nemělo, dějiny žádného národa totiž nejsou bez poskvrny. Nicméně úmyslné přehlížení této etapy českých dějin, vede k názorům, že my Češi jsme byli pouhou obětí a nikdy pachateli, což však také není pravdou. Vždy totiž bude záležet na zcela konkrétní učitelce či učiteli, a na jeho ochotě, schopnosti a dovednosti, jak tento problém co nejlépe, nejpřehledněji a co nejnázorněji přiblížit svým žákům a studentům. Stále však nezadržitelně odcházejí ze života pamětníci všeho tohoto utrpení a hrůz, jak válečných, tak i bezprostředně poválečných let. A je zde třeba připomenout, jak neradi dávají tito lidé nahlédnout do svého nitra, tam, kam se snažili uzavřít všechny ty bolestné vzpomínky. A přece se jim to nikdy nepodařilo, jak ukazují uvedené případy. Na nacistický fanatizmus, který válku vyvolal, a tím odstartoval nekonečné množství utrpení, se totiž zapomenout nedá a nesmí.

¹³⁰ *Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění. Náčrt německo-českých dějin 19. a 20. století*, Praha 1996.

RESUMÉ

Tato práce pojednává o období po druhé světové válce. Sleduje vývoj poválečného dění na území města Liberce a jeho okolí. V práci jsou popsány různé fáze odsunu německého obyvatelstva z Liberce. Také jsou zde popsány internační tábory, do kterých byli Němci umístěni předtím, než byli transportem převezeni do Německa, do patřičné okupační zóny. Jsou zde popsány i podmínky, které v těchto táborech panovaly. Samostatná kapitola je věnována i poválečnému násilí, jež bylo na území Liberecka pácháno. Kapitola „Návrat pod zelenou střechu“ ukazuje pohled na nedobrovolné vysídlení z perspektivy odsunuté německé rodiny. V práci je také vysvětleno, proč po skončení války nebyla k českému (resp. československému) území připojena i Lužice coby území osídlené nejmenším slovanským národem. Stejně tak ve své práci vysvětlují, proč po válce nebylo k Čechám připojeno Žitavsko, jež se rozprostírá mezi frýdlantským a šluknovským výběžkem.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

BdL – Bund der Landwirte

BdM – Bund der Mädchen

ČSD – Československé dráhy

ČSR – Československý republika

DCV (DCSVP) – Deutsche christlichsoziale Volkspartei

DDF – Deutsch-demokratische Freiheitspartei

DNP – Deutsche Nationalpartei

DNSAP – Deutsche national-sozialistische Arbeiterpartei

DSAP – Deutsche soc. dem. Arbeitspartei

KSČ – Komunistická strana Československa

MLS – Mimořádný lidový soud

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

NSF – Nationalsozialistische Frauenschaft

NSFK – Nationalsozialistisches Fliegerkorps

NSKK – Nationalsozialistisches Kraftfahrerkorps

NSLB – Nationalsozialistischer Lehrebund

NSV – Nationalsozialistische Volkswohlfahrt

OSK – Okresní správní komise

RG – Revoluční garda

RM – Říšské marky

ROA – Ruská osvobozenecá armáda, též RNOA – Ruská národně osvobozenecá armáda

SA - Sturmabteilung

SdP – Sudetendeutsche Partei

SFK – Sudetendeutsches Freikorps

SHF – Sudetendeutsche Heimatfront

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SS – Schutzstaffel

TUL – Technická univerzita Liberec

ÚNB – Úřad národní bezpečnosti

VDA – Volksbund für das Deutschtum im Ausland

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

- ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.). Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici. I. Ve Středoklukách: Zdeněk Suza, 2010. ISBN 978-80-86066-8.
- BAUER, Franz. Tisíc let česko-německých vztahů: data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1991. ISBN 80-85241-08-0.
- BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu: vítězná práce SOČ (Středoškolská odborná činnost) obor historie. Práce vznikla na půdě Gymnázia a SPgŠ v Jeronýmově ulici č.p. 27, v Liberci: v letech 2000-2001. Liberec: Svaz Němců v Regionech Liberec, Lužice-severní Čechy, 2004.
- BENEŠ, Edvard a Karel NOVOTNÝ. Odsun Němců z Československa: výbor z Pamětí, projevů a dokumentů: 1940-1947. Vyd. 2., nezměn. Praha: Dita, 2002. ISBN 80-85926-34-2.
- BENEŠ, Zdeněk - JANCÍK, Drahomír - KUKLÍK, Jan - KUBŮ, Eduard - KURAL, Václav - KVAČEK, Robert - PAVLÍČEK, Václav - PEŠEK, Jiří - PETRÁŠ, René - RADVANOVSKÝ, Zdeněk - SUCHÁNEK, Radovan. Rozumět dějinám: vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948. Praha: Gallery, 2002. ISBN:80-86010-55-4.
- BENEŠ, Edvard a Věra OLIVOVÁ. Odsun Němců: Výbor z Pamětí a projevů doplněný edičními přílohami. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1995. ISBN 80-901733-4-9.
- Der Weg in die Katastrophe: Deutsch-tschechoslowakische Beziehungen 1938-1947. Hrsg. Detlef BRANDES und Václav KURAL. – 1. Aufl. - Essen: Klartext, 1994 (Veröffentlichungen des Instituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im Östlichen Europa; Bd. 3). ISBN 3-88474-195-0.
- DVOŘÁK, Tomáš. Vnitřní odsun 1947-1953: závěrečná fáze „očisty pohraničí“ v politických a společenských souvislostech poválečného Československa. Brno: Matice moravská, 2012. ISBN 978-80-86488-91-9.
- ENGELMANN, Isa. Návrat pod zelenou střechu. Liberec: BOR, 2004. ISBN 80-86807-01-0.
- HÁJEK, Martin. Odsun Němců z Olomouce. Vrahovice: M. Hájek, 2013. ISBN 978-80-260-4099-6.

Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění: náčrt výkladu německo-českých dějin od 19. století. Zpracovala Společná německo-česká komise historiků. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996. ISBN 80-85864-22-3.

KURAL, Václav a Zdeněk RADVANOVSÝ, a kolektiv. Sudety pod hákovým křížem. Ústí nad Labem: Albis International, 2002. ISBN 80-86067-66-1.

Acta Occupationis Bohemiae et Moraviae. Die Deutschen in der Tschechoslowakei 1933-1947. Dokumentensammlung. Zusammengestellt, mit Vorwort und Anmerkungen versehen von Václav KRÁL, Praha: Československá akademie věd, 1964.

LOZOVIUKOVÁ, Kateřina. Němci v Liberci po druhé světové válce. In: von Arburg, Adrian, Tomáš Dvořák, David Kovařík a kol.: Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945. Brno: Matice moravská, Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010. S. 114-151. ISBN 978-80-86488-70-7.

Mnichovská dohoda a osud sudetských Němců. Mimořádné rozš. vyd. Přeložil Pavel KAMAS. Brno: Guidemedia, 2012. ISBN 978-80-905310-0-0.

MÜLLER, Helmut M., Karl-Friedrich KRIEGER a Hanna VOLLRATH. Dějiny Německa. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. S. 314-322. ISBN 80-7106-125-5.

SEIBT, Ferdinand. Německo a Češi: dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0577-3.

STANĚK, Tomáš. Perzekuce 1945: Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v Českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945. Praha: Ise, 1996. ISBN 80-85241-99-4.

STANĚK, Tomáš. Tábory v Českých zemích 1945-1948. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996. ISBN 80-902075-3-7.

STANĚK, Tomáš. Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918–1948): Studijní materiál. Ostrava: Amosium servis, 1992. ISBN 80-85498-04-9.

Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. Editor Adrian von ARBURG, editor Tomáš STANĚK. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011. ISBN 978-80-86057-71-2.

PADEVĚT, Jiří. Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích. Praha: Academia, 2016. S. 351-381. ISBN 978-80-200-2600-2.

VYDRA, František. Poválečné osudy Lužických Srbů. In: KALMANACH 2005/2006. Editor Jan ŠEBELKA, editor Luboš PŘÍHODA. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2005. ISBN 80-239-5084-3.

Internetové zdroje:

Gesetzt über die Gliederung der sudetendeutschen Gebiete. [online]. 2014-03-21 [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: <http://www.verfassungen.de/de/de33-45/sudetenland-verwaltung39.htm>.

Historie Kruhu Autorů Liberecka. [online]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: http://www.kruhautoruliberecka.cz/?page_id=68.

K německo-českým dějinám v meziválečném období. [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.schloss-hartheim.at/projekt-sudetenland-protektorat/cz/dejiny.htm>.

Liberecká historie v kostce. [online]. [cit. 2017-04-17]. Dostupné z: <http://www.liberec.cz/cz/mesto-samosprava/projekty-mesta/ostatni-projekty/zahrada-libereckych-vzpominek/liberecka-historie-kostce.html>.

Lužičtí Srbové. [online]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://www.luzice.cz/home/luzicti-srbove.dot>.

PŘÍLOHY

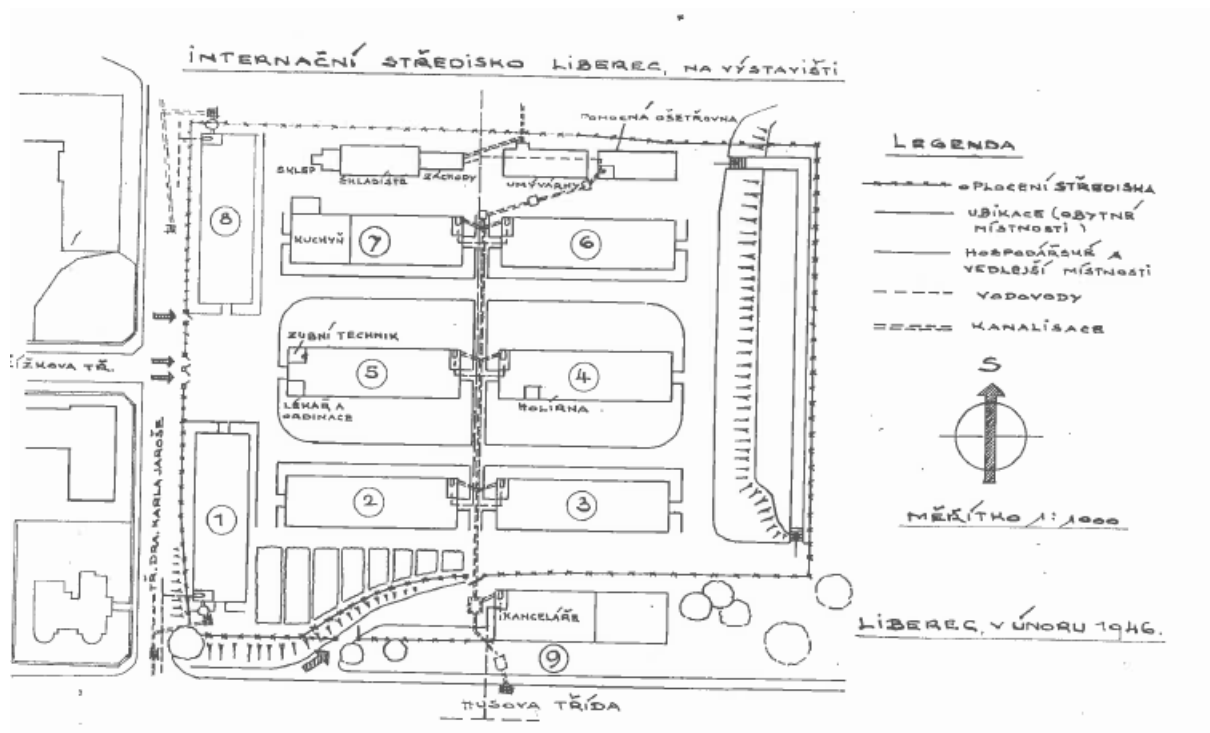
Obrázek č. 1: České části země, které byly roku 1938 připojeny k Německé říši.

Zdroj: K německo-českým dějinám v meziválečném období. [online]. [cit. 2017-04-15].

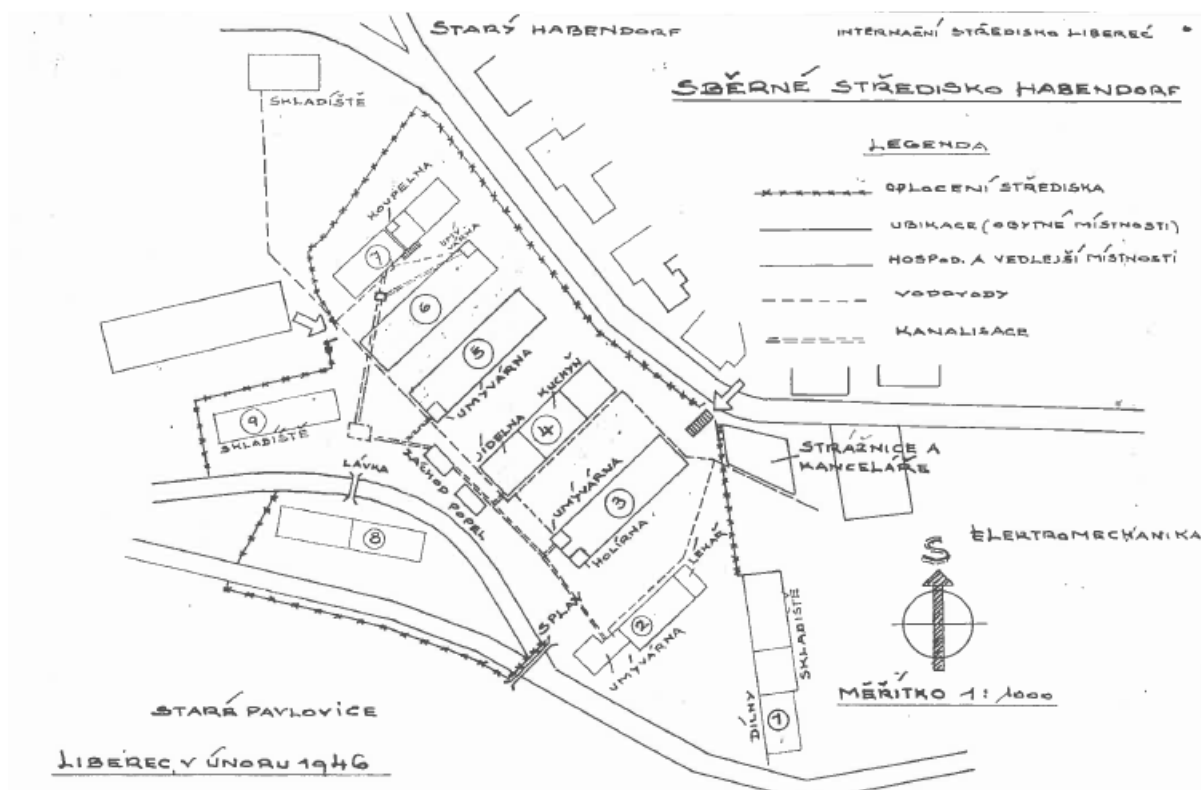
Dostupné z: <http://www.schloss-hartheim.at/projekt-sudetenland-protektorat/cz/dejiny.htm>.

Obrázek č. 2: Internační středisko Liberec na Výstavišti.

Zdroj: BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 186.

Obrázek č.3: Sběrné středisko Stráž nad Nisou.

Zdroj: BITTNEROVÁ, Magdaléna. Odsun Němců z Liberecka a situace Němců na Liberecku ve stínu odsunu. Liberec, 2004. S. 187.